

БҮГІНГІНІҢ БАС ТАҚЫРЫБЫ

МЕДИЦИНАЛЫҚ ҚАТЕЛІК ҮШІН ДӘРІГЕРДІҢ ЖАУАПҚА ТАРТЫЛМАҒАНЫ ДҰРЫС ПА?

Елімізде медициналық қателік үшін дәрігерлер түрмеге қамалмауы мүмкін. Сонымен қатар, қолданыстағы заңнамада ақ халаттылардың ұқыпсыздығына қатысты жаза да жеңілдеуі ғажап емес.

Парламент Мәжілісінде тұсауы кесілген «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне денсаулық сақтау мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» заң жобасының негізгі жаңалықтары осындай. Жаңа құжатты депутаттар алдында таныстырған Денсаулық сақтау министрі Ажар Ғиният сөзін біздегі заңның ақ халаттылар үшін тым қатал екенін мәлімдеуден бастаған еді.

(Соңы 3-бетте)

КӨКЕЙКЕСТІ

МАСКҮНЕМДІК – АУРУ

Тұрмыстық жағдайдағы маскүнемдік – көбінесе дәстүрлі, стресстік жағдайларға байланысты дамиды. Спирттік ішімдіктерді жүйелі түрде қолдану созылмалы алкоголизмге алып келеді.

Алкогольден өлім-жітім деңгейі жоғары елдер рейтингінде Қазақстан 10-шы орынға шықты, бұл алаңдатарлық жағдай. Ішкі істер министрлігінің статистикасы бойынша, 2021 жылы 8900 мас жүргізуші ұсталған, сонымен қатар, мас жүргізушілердің кінәсінен 193 жол-көлік оқиғасы орын алды.

Қазақстанда алкогольді сусындардың ішінде ең танымалы – сыра. Зерттеу нәтижелері бойынша 15 пен 18 жас аралығындағы жастар арасындағы сауалнамаға қатысқандардың 33 пайызы өмірінде бір рет болса да ішімдік ішіп көрген, ал 20 пайызы соңғы бір жылда ішкен, 7 пайызы оны кей мезгілде тұтынады. Зерттеулерге сәйкес, сауалнамаға қатысқан жастардың 1,4 пайызы ішімдікке әуес болған.

Көптеген қылмысты азаматтар мас күйінде жасайды. Оның ішінде денсаулыққа ауыр зиян келтіру – 75%, кісі өлтіру – 73%, зорлау – 70%-ды құрап отыр. Тұрмыстық маскүнемдік тәуелділікке алып келуі мүмкін. Адам спирттік ішімдік ішкен кезінде мазасыз болмаса, ешкімге соқтығыспай, тыныш ішіп, ұйықтап жатса оның айыбы жоқ. Бірақ мұндай тәуелділік созылмалы алкогольдік тәуелділікке айналуы мүмкін. Ол адамның өзі қалай маскүнем болғанын байқамай қалады. Мұндай

жағдайда туыстары адамды конструктивті әрекеттерге итермелеп, дәрігерге баруға көндіргені жөн. Туыстары ішімдік ішетін адамды ренжітпеуі керек, өйткені, өзіне қарсы қысымға байланысты көбірек іше бастауы мүмкін. Жағдайды сабырлы түрде және дәрігердің көмегімен шешкен дұрыс.

АЛКОГОЛЬГЕ ТӘУЕЛДІЛІКТІ ҚАЛАЙ ЕРТЕ АНЫҚТАУҒА БОЛАДЫ?

Дабыл қағудан бұрын тұрмыстық маскүнемдіктің созылмалы шынайы маскүнемдіктен айырмашылығын түсінген жөн. Кейбір маскүнемдер отбасынан жасырмайды.

ТҰРМЫСТЫҚ МАСКҮНЕМДІКТІ ҚАЛАЙ АНЫҚТАУҒА БОЛАДЫ?

1. Сақ адамдар бөтелкелерді бірден лақтырып жіберсе де, үйде бос ыдыстарды жиі кездестіруге болады. Үйдегі бір жасырын жерде маскүнемнің күйзелістен арылу үшін қоры болуы мүмкін.
2. Отбасы мүшелері «қоймасын» тауып алып, бөтелкенің ішіндегісін лақтырып немесе төгіп тастаса, ашуланып, тіпті төбелесуге баруы мүмкін.
3. Мерекелік шаралар кезінде маскүнем өзін ұстай алмай қалуы мүмкін. Мысалы, сіз өзіңіздің

жұбайыңызды ешқашан мас күйінде көрмесеңіз де, корпоративтік кеште кенеттен оның тек бауырластықпен ішуге себеп іздейтінін байқайсыз.

4. Мас адам ішімдіктен кейін ауырмайды, бірақ таңертенгілік бас жазудың барлық белгілері: бас айналу, ауыздың құрғауы, жүрек айнуы, естен тану пайда болады.

5. Дастарқандағы алкоголь мөлшерінің артуы: демалыс күндері бір бөтелке сыраның орнына 2-3 бөтелке пайда болады. Содан кейін адам күштірек алкогольдік сусынға ауысады. Бірте-бірте маскүнем өзін ұстай алмайды және енді өзінің мөлшерін білмей қалады.

Егер бұл маскүнемге көмектеспесе, алкогольге тәуелділік дамуы мүмкін.

Көптеген жағдайларда наркологтар алкогольдік әртүрлі критерийлер бойынша жіктейді – ішу жиілігі, әдісі және ассортименті. Алкоголизмнің алкогольді қабылдау сипатына қарай жіктеу, ол тәуелділіктің төрт түрін қамтиды:

1. Созылмалы. Алкогольді ішу үнемі, үлкен мөлшерде пайда болады. Әрқашан дерлік, созылмалы маскүнем үшін оның қандай алкогольдік сусын ішетіні маңызды емес – қымбат джин немесе ең арзан алкоголь болса да. Ең бастысы, онда этил спиртінің болуы. Мұндай тәуелділіктің бастапқы кезеңі адамның ішуге себеп іздеуімен сипатталады – күйзелістен құтылу, ескі досымен жағымды кездесу және т.б., сол арқылы өз әрекетін ақтайды.

(Соңы 3-бетте)

СҮЙНІШІ

БАЙҚАУ! БАЙҚАУ!

«ЗАҢ» Медиа-корпорациясы» ЖШС, республикалық «Заң газеті» басылымының мұрындық болуымен өтетін Кемел Тоқаев атындағы детектив шығармалар байқауы биыл да жалғасын табады. Бесінші рет ұйымдастырылып отырған додаға Қызылорда облысының әкімдігі қолдау көрсетпек. Бұйыртса биылғы жүлдегерлерді қазан айының соңына қарай қасиетті Сыр елінде марапаттаймыз.

БАЙҚАУДЫ ӨТКІЗУДІҢ МАҚСАТЫ:

- детектив жанрының атасы Кемел Тоқаевтан кейін кенжелеп қалған жанрды жандандыру;
- детектив шығармалар жазуға деген көпшіліктің ынтасын ояту;
- шытырман шығармаға қызығушылықты арттыру;
- осы жанрдың көмегімен құқық қорғау, сот, адвокаттық салада еңбек етіп жүрген мамандардың еңбегін дәріптеу.

БАЙҚАУҒА КІМДЕР ҚАТЫСА АЛАДЫ?

Соңғы үш жылда осы байқауға қатысып, бас жүлде мен бірінші орын алған адамдар байқауға қатыстырылмайды. Басқа үміткерлердің бақ сынауына толық мүмкіндігі бар.

Үміткерлер шығармасын zangazet@mail.ru эл.поштасына немесе Алматы қаласы, Досмұхамедов көшесі 68Б мекенжайына «Байқауға!» деген белгімен жолдай алады.

Байқауға жіберілген материал көлемі А4 форматында 14-шрифтпен жазылғанда 10 беттен аспауы керек. Шығармалар осы жылғы 30 қыркүйекке дейін қабылданады. Белгіленген мерзімнен кешігіп келген еңбектер байқауға қатыстырылмайды. Материалдар «Заң газетінде» және zanmedia.kz сайтында жарияланып тұрады. Сондай-ақ, детектив жанрының талаптарына сай келмейтін шығармалар қазылар назарына ұсынылмайды.

ЖҮЛДЕ ҚОРЫ ҚАНДАЙ?

Байқаудың бас жүлдесі – біреу, 1-орын – біреу, 2-орын – екеу, 3-орын – үшеу және бес ынталандыру сыйлығы қарастырылып отыр.

Биылғы жылдың бір ерекшелігі – оқырманның дауысына (дауыс онлайн жағдайда беріледі) ең көп ие болған үміткерге бірінші орынға тең дәрежеде жүлде тағайындалады. Сонымен бірге, жазуға қабілеті бар студент жастарды, жоғары сынып оқушыларын ынталандыру мақсатында да арнайы жүлде белгіленіп отыр.

Ал, құрметті оқырман!
БАЙҚАУҒА ҚАТЫСЫП, БАҚ СЫНАҒЫЗ!
ІСКЕ СӨТ!

СӘТІ ТҮСКЕН СҰХБАТ

Әзімбай ҒАЛИ,
тарих ғылымдарының докторы,
демограф, саясаттанушы:

ҰЛТТЫҚ САНАНЫҢ БІРІНШІ КОМПОНЕНТІ – ҰЛТТЫҚ БІРЕГЕЙЛЕНУ

– Қазақстандағы 2021 жылғы халық санағының ресми нәтижесі жарияланды. Одан қандай қорытынды жасадыңыз?

– Бұл – Қазақстан өз тәуелсіздігін жариялағаннан кейін өткізіліп отырған үшінші жалпыұлттық санақ. Егер 1989 жылғы бүкілодақтық санақпен салыстырар болсақ, республикадағы халық саны 1999 жылы 1,2 млн адамға (7,7%) кемісе, 2009 жылы 1 млн-ға (6,9%) ұлғайған еді. 2021 жылы өсім 3,1 млн адамды немесе 19,8% көрсетті. Сол сияқты қазақтың үлесі 63,1-ден 70,4 пайызға ұлғайды.

(Соңы 5-бетте)

ТАҒАЙЫНДАУ

ЖАҢА ТӨРАҒАЛАР ЖҰМЫСЫНА СӘТТІЛІК!

Ақмола облыстық соты

Жоғарғы Сот төрағасы Жақып Асанов Ақмола өңірі судьяларының кеңесінде облыстық соттың жаңа төрағасы Арман Жүкеновті тағайындады. Ис-шараға облыс әкімі Ермек Маржықпаев, мемлекеттік және құқық қорғау органдарының басшылары, сот жүйесінің ардагерлері қатысты.

А.Жүкенов сот жүйесінде 16 жылдан астам уақыт жұмыс істейді. Жоғарғы Сотта, Алматы, Астана қалаларының сотта-

рында қызмет атқарған. Оның ішінде елорданың ірі соты – қаралатын азаматтық істер саны бойынша Атырау, Маңғыстау, Қызылорда, Ақмола облыстары соттарының жүктемесіне тең Сарыарқа аудандық сотын 5 жыл басқарды.

2018 жылы «Сот төрелігінің жеті түйіні» бағдарламасының шеңберінде «Үлгілі сот», «Тауласу: сотқа дейін, сотта», «Сапалы нәтиже» жобаларын іске асыру үшін осы сот пилоттық сот ретінде таңдап алынды.

Ж.Асанов өз сөзінде: «Таңдау айқын болды. Арман Серіктайұлы – жаңашыл ойлайтын төраға. Оның үстіне ауданында 400 мыңға жуық адам тұратын ірі сот. Мен осы сотқа бірнеше мәрте бардым. Ұжыммен судья-медиатор, электронды сот шешімі, сот актілерін түсіндіру сияқты жобаларды талқылады. 2018 жылы осында алғашқы фронт-кеңсе ашылды. Бір сөзбен айтқанда, А.Жүкенов басқарған сот бүкіл сот жүй-

есінің зертханасы болды», – деді.

Арман Серіктайұлы Жүкенов 1983 жылы Абай облысында дүниеге келген. Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университетін «Құқықтану» мамандығы бойынша бітірген. ҚР Президентінің жанындағы Мемлекеттік басқару академиясының Сот төрелігі институтында білім алған. Еңбек жолын Астана қаласының Алматы ауданында сот отырысының хатшысы болып бастаған. Жоғарғы Сот аппаратының құрылымдық бөлімшелерінде жұмыс істеген.

2009–2014 жылдары Алматы қаласы кәметке толмағандардың істері жөніндегі мамандандырылған ауданаралық соттың, Астана қаласы Сарыарқа аудандық сотының судьясы болды. 2015–2021 жылдары Астана қаласы Сарыарқа аудандық сотының төрағасы, 2021 жылдан осы тағайындауға дейін Астана қалалық сотының судьясы қызметін атқарды.

Жетісу облыстық соты

Жоғарғы Соттың азаматтық істер жөніндегі сот алқасының төрағасы Нұрсерік Шәріпов өңірдің судьялар корпусына Жетісу облыстық сотының төрағасы Ержан Кененбаевты тағайындады. Бұған дейін ол Алматы қалалық сотының судьясы қызметін атқарған.

Кездесуге облыс әкімі Бейбіт Исабаев пен өңірдің мемлекеттік және құқық қорғау

органдарының бірінші басшылары қатысты. Н.Шәріпов Е.Кененбаев туралы айта келе, оның 15 жылдық судьялық еңбек өтілі мен заңгер ретіндегі мол тәжірибесін атап өтті. Ержан Әбдірақымұлы Кененбаев 1964 жылы судьялар облысында дүниеге келген. Әл-Фараби атындағы Қазақ мемлекеттік университетін «Құқықтану» мамандығы бойынша бітірген. 1992–2007 жылдары Алматы қаласының прокуратура органдары мен түрлі мекемелерде заңгер болып қызмет атқарған. 2007–2014 жылдары Алматы облысы Панфилов аудандық сотының судьясы, 2014 жылдан осы тағайындауға дейін Алматы қалалық сотының судьясы қызметін мінсіз атқарды.

Н.Шәріпов: «Е.Кененбаевты білікті криминалист және әділ судья ретінде білеміз», – дей келе, сот төрелігін қамтамасыз ету қажеттігіне тоқталды.

Облыс әкімі Б.Исабаев жоғары кәсіби біліктілікті талап ететін сот төрелігін жүзеге асыру барысында судьялардың жауапкершілік жүгінің ауыр екендігіне назар аударды.

Жұмыс сапары шеңберінде Н.Шәріпов облыстық соттың, Талдықорған қалалық соты мен мамандандырылған ауданаралық экономикалық сотының судьяларымен кездесу өткізді. Ол заңдарға енгізілген түзетулерге, сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылды арттыруға, судья әдеби нормаларын сақтауға және электрондық сот төрелігін дамыту қажеттігіне баса назар аударды.

Жиын соңында спикер өңірдің судьялар корпусының алдына Жоғарғы Соттың жобаларын іске асыру бойынша бірқатар міндеттер жүктеді.

Жоғарғы Соттың баспасөз қызметі

САРАП

ТАТУ ЕЛДІҢ ТУЫ БИІК, ТҰҒЫРЫ МЫҚТЫ

21 жылдан бері әлем елдері жыл сайын 21 қыркүйекте Халықаралық бейбітшілік күнін атап өтеді. Ол БҰҰ Бас Ассамблеясы тарапынан 1981 жылы бекітілгенімен, жыл сайын атап өту 2001 жылы ғана мақұлданған болатын. Биыл да мереке қарсаңында БҰҰ Бас Ассамблеясының штабында арнайы жиын өтіп, бейбітшілікті баянды етудің өзекті мәселелері талқыланды.

Бұған дейін Халықаралық бейбітшілік күнінің 2022 жылғы тақырыбы — «Нәсілшілдікті жою. Әлемді қайта құру» деп белгіленген болатын. Алайда, Ресейдің Украинаға басып кіруінен кейінгі әлемдік саясаттағы өзгерістер бейбітшілік үшін күрестің мазмұны мен маңызын БҰҰ деңгейінде қайта қарауды күн тәртібіне шығарды. Өйткені, халықаралық қауымдастық тарапынан бұл соғыстың алдын алу және оны тоқтатуға қатысты қабылданған шешімдер көпшіліктің көңілінен шығып отырған жоқ. Әлемдік державалар арасындағы мүдде қақтығысынан зардап шегушілер күн өткен сайын көбеймесе, азиятын түрі жоқ.

Мәселен, 2007 жылдан бері британдық Economist журналының талдау бөлімі саналатын The Economist Intelligence Unit ұйымының әдістемесі бойынша жыл сайын Бейбітсүйгіштіктің ғаламдық индексі жарияланады. Ол адам өмірі үшін қай елдің қауіпті, қай елдің қауіпсіз екенін көрсетуге арналған. Мемлекеттің өз ішіндегі зорлық-зомбылық пен оның сыртқы саясатындағы агрессиясының деңгейі сарапқа салынатын зерттеу өлшемдерінің 60 пайызы ішкі, 40 пайызы сыртқы факторларды бағалайды. Исландия, Жаңа Зеландия, Ирландия бастаған бейбітшіліксүйгіш елдердің биылғы рейтингінде 163 мемлекеттің арасынан Қазақстан – 97-орыннан көрінді. Көршілес Қытай – 89, Қырғызстан – 91, Әзірбайжан – 128, Иран – 141, Ресей – 160-сатыда тұр. Бытыр Қазақстан – 67, Қырғызстан – 76, Өзбекстан – 86, Қытай – 100, Әзірбайжан – 121, Иран – 142, Ресей – 154-орын алған. 2021 (67), 2020 (70) жылдары да Қазақстанның көрсеткіші өз көршілері арасында ең жоғары болған. Егер 2011 жылы да 93-орынмен аймақта көш бастағанын, онда Ресейдің 147-орын алғанын ескерсек 10 жылда айтарлықтай үлкен өзгеріс болмағанын аңғару қиын емес. 7591 шақырымдық шекарасы бар Қазақстан үшін Ресей экономикалық қана емес, саяси тұрғыдан да ең маңызды стратегиялық серіктес болып саналады. Осы арада әлем бойынша құрлықтағы ең ұзын шекара да Қазақстан мен Ресейдің арасында боп тұрғанын айта кеткен жөн шығар.

«Атын жаман болса сатып құтыларсың, көршің жаман болса қайтып құтыларсың» дегендей Қазақстан билігі Ресейдегі ахуалға қатысты баға бергенде әрдайым салқындық танытып, өз ұстанымын тұспалдап жеткізіп келеді. Көршілес Украинаға басып кіргені үшін әлем елдері Ресейге санкция салу үшін БҰҰ Бас Ассамблеясында дауыс беріп жатқанда қалыс қалып отыратынын кейбір саясаттанушылар мен қоғам қайрат-

керлері сынап, жалтақтық, қорқақтық деп бағалап жүр. Алайда бұл дипломатиялық тұрғыдан ең дұрыс шешім екенін олар әрдайым ескере бермейді. Өйткені, экономикасы мұнай мен өзге де жер асты қазба байлықтары шикізатының экспортына тәуелділіктен ғана емес, АҚШ пен Еуропа елдерімен арадағы барлық саладағы түрлі қарым-қатынаста да Қазақстан үшін Ресей аумағы көліктік және өзге де байланыстың ең маңызды транзиттік жолы болғанын, әрдайым солай қала беретінін олардың білсе де, білмеген кейіп танытуы саясаттан хабары бар кез келген жанға күлкілі жағдай. Сондықтан орыс пен украин, қырғыз бен тәжік, әзірбайжан мен армян арасындағы әскери қақтығыстардан кейін Бейбітсүйгіштіктің ғаламдық индексінің келесі рейтингінде тағы да өзгеріс болары күмәнсіз. Сыртқы саясатта әзірге көршілермен ашық қақтығысқа бармай, барлық келіспеушілікті келіссөз үстелінде шешуге мән беретін Қазақстан ішкі саясаттағы тұрақтылығын қамтамасыз етуде 2019 жылдан бері бірнеше ауыр сынақты баасын өткізді. Жаңа-өзеннен басталып, «қантар қасіретіне» ұласқан қоғамдағы әлеуметтік-тұрмыстық наразылықтан билік органдары сабақ алуы керек. Бұл Мемлекет басшысының биылғы жолдауында да назардан тыс қалмады.

– Экономиканы түбегейлі реформалау үшін мемлекеттік басқару жүйесіне серпіліс қажет. Жұрт бос сөзден, жарқын болашақ туралы жалаңды ұрандардан жалықты. Халық мемлекеттік органдардың өз уәдесін қағаз бетінде емес, іс жүзінде орындағанын қалайды. Саяси қызметшілердің жеке жауапкершілігін арттыруа отырып, мемлекеттік басқару жүйесін орталықсыздандыруға баса назар аудару керек. Үкіметтің кейбір құзыреттерін министрліктерге берген жөн. Нақты бір саладағы саясатқа «ұжымдасқан кабинет» емес, нақты бір министр жауапты болуға тиіс. Үкімет салааралық мәселелерді шешумен шұғылданыуы қажет, – деген Қ.Тоқаев жергілікті өзін-өзі басқару мәселелеріне, қоғамдық кеңестердің, пәтер иелері кооперативтері мен мүлік иелері бірлестіктерінің қызметін өзгертуге айрықша назар аудару қажеттігін де атап өтті. Сондай-ақ, Үкіметке жаңа әкімшілік реформа әзірлеуді тапсырып, мемлекеттік органдардың жұмыс нәтижесін жақсартып, жауапкершілігін арттыруға көңіл аударды. Шарықтаған бағаны тізгіндей алмай, халықтың сынына қалған Үкімет үшін енді не бел, не белбеу кететін сындарлы сәт жақындады. Енді халықтың әлеуметтік-тұрмыстық жағдайын құлдыратпау үшін ең алдымен азық-түлік бағасын бір жүйеге түсіруі қажет. Өйткені,

2021 жылғы картоп пен сәбіз, биылғы қант тапшылығынан кейін халық саны көп болғанмен, сапасы көңіл көншітпейтін Үкіметтің ұлттық жобалары сенімсіздік тұдыра бастады.

МАМАН ПІКІРІ:

Нүркен АЙТЫМБЕТОВ, Философия, саясаттану және дінтану институтының жетекші ғылыми қызметкері, саясаттанушы:

– Соңғы жылдары Қазақстанның бейбітсүйгіш елдер рейтингіндегі көрсеткішінің тым төмендеп бару жату себебін бірнеше фактормен түсіндіруге болады. Біздің байқағанымыздай осы көрсеткішке көбіне елдегі әртүрлі ішкі факторлар әсер етіп отыр деген байлам жасауға негіз болып отыр.

Ескеретін жайттың бірі елдегі орын алатын ауыр қылмыс деңгейі. 2021 жылы әлем елдеріндегі ауыр қылмыс деңгейі бойынша статистикаға сәйкес Қазақстан Мексикадан кейінгі 40-орынды иеленді. Бұл көрсеткішке сәйкес елдегі тыныштық пен тұрақтылықтың қаншалықты деңгейде екені айтпаса да түсінікті. Қылмыстың жоғарғы деңгейі халықтың әлеуметтік жағдайымен тікелей байланысты екенін естен шығармауымыз керек. Кез келген елде ауыр қылмыстардың өсуінің басты себептері жұмыссыздық, құқық қорғау органдары жұмысының тиімсіздігі, сыбайлас жемқорлық және тағы басқалар болып табылатыны белгілі.

Сыртқы факторлар Қазақстанның көрсеткішін төмендетпе алмайды, керісінше абыройды асқақтата түседі. Себебі, посткеңестік елдердің бірқатарында бүгінгі күні орын алып отырған территориялық даулар Қазақстанда жоқ. Қазақстан көрші елдермен барынша тату-тәтті қарым-қатынас орнатуға тырысады. Көршілес елдер арасындағы қақтығыстарды бейбіт жолмен шешуге мүдде танытады. Тіпті, қақтығыстарды шешуге тікелей араласып, өзара татуластырушы ел ретінде де қатысып отырады. Әлем елдерімен халықаралық байланыстары да жақсы жолға қойылған. Көптеген алдыңғы қатарлы елдермен дипломатиялық жақын қарым-қатынаста, кейбірімен экономикалық-әріптестік байланыс күн санап артып келеді. Тек бейбітсүйгіш ел көрсеткішінің төмендеуіне елдегі ішкі тұрақтылық мәселелері өзіннің жағымсыз ықпалын тигізіп отыр. Сондықтан алдағы уақытта өз ішіміздегі шешімін таппаған күрделі әлеуметтік-экономикалық мәселелерді түбірімен шешуге бар күшті жұмылдыру керек.

Ерлік ЕРЖАНҰЛЫ,
«Заң газеті»

МІНБЕР

СУДЬЯ БЕДЕЛІ – ТҰТАС МЕМЛЕКЕТТІҢ БЕДЕЛІ

Елімізде сот төрелігін тек сот жүзеге асыратыны белгілі. Сот билігі Қазақстан Республикасының атынан жүзеге асырылып, азаматтар мен ұйымдардың құқықтарын, бостандықтарын мен заңды мүдделерін қорғауға, Республика Конституциясының, заңдарының, өзге де нормативтік құқықтық актілерінің, халықаралық шарттарының орындалуын қамтамасыз етуге қызмет етеді. Ал, судьялар сот төрелігін іске асыру кезінде тәуелсіз және тек Конституция мен заңға ғана бағынады.

Судьялар мемлекет атынан шешім шығаратындықтан, әрбір қазы «Тура биде туған жоқ, туғанды биде иман жоқ», – дегендей туралықтан танбауы тиіс. Мемлекет басшысы ағымдағы жылдың қыркүйегіндегі «Әділетті мемлекет. Біртұтас ұлт. Берекелі қоғам» атты жолдауында да қоғамда заң үстемдігі берік орнығып, сот төрелігі әділ атқарылуы қажеттігін басты назарға алды. Сондай-ақ, Президент «Қазылар қауымын шұғыл түрде қайта іріктеп, жанартып жасақтау керек. Қазылар жоғары білікті, адал, сондай-ақ, жемқорлықтан таза болуы қажет», – деді. Сондықтан, жауапкершілігі орасан қызметте судьяларға қойылатын талап та жоғары. Атап айтсақ, әрбір судья Судьялық әдеп кодексінің талабын мүлтіксіз сақтап, заң үстемдігін және сот органдарының тәуелсіздігі қағидастарын қорғауға және жүзеге асыруға тиіс.

Тарқатып айтар болсақ, судья өзінің кәсіби қызметін атқарған кезде заңға ғана бағынып, сырттан ықпал етуге жол бермеуге, кімнен шыққандығына қарамастан қорқытуға, қысым жасау мен құқықтық емес әсерлерге, сот процесіне тікелей немесе жанама араласуға қарсы тұру қажет. Одан бөлек, судья сот отырысын жүргізудің жоғары мәдениетін қамтамасыз етіп, өзін лайықты, әдепті ұстап, процеске қатысушылар мен өзге де сот отырысына қатысушы адамдардан сондай қарым-қатынасты талап етуге және сот төрелігінің әділдігі олардың күмәнін туғызбауы үшін шаралар қолдануға тиіс.

Ал, Судьялық әдеп кодексінің 7-бабына сәйкес, жұртшылық тарапынан болып тұратын тұрақты назар судьяға өзіне бірқатар шектеулер қою міндетін жүктейді. Соған орай, судья сот беделіне нұқсан келтіретін қоғамдық іс-шаралар мен өзге де көпшілік орындардан аулақ болуға тиіс. Сонымен қатар, әр судья өз беделі мен отбасы мүшелерінің беделі туралы ойлап, қызметтік жағдайын өзінің жеке мүдделеріне, отбасы мүшелерінің және басқа да адамдардың мүдделеріне пайдаланбауы қажет. Тіпті, үміткер, судья лауазымына іріктеуге қатысу кезінде, судья өз өкілеттігін жүзеге асыру барысында, отбасылық және мүдделер қақтығысына, өз отбасы мүшелеріне, жақын туыстарына және басқа да адамдарға оның сот төрелігін іске асыруға байланысты іс-әрекеттеріне ықпал етуге жол бермеуі тиіс.

Жалпы, Судьялық әдеп кодексінің талаптарын, яғни кодексте белгіленген жүріс-тұрыс қағидаларын атқарып отырған қызметіне қарамастан Қазақстан Республикасының барлық судьялары, сондай-ақ, отставкадағы судьялар орындап әрі сақтауы тиіс.

Судья беделі – тұтас мемлекеттің беделі. Себебі, шалыс басылған бір-ақ қадам сот төрелігінің атына кір келтіріп, қасықтап жиган абыройды шелектеп төгуі мүмкін. Сондықтан, судьяның жолы «занды бес саусақтай білумен» шектелмейтін ұмытпағанымыз жөн. Занды біліп, туралықтан танбаудан бөлек, әрбір қазы адамдық бейнесімен де көпке үлгі болуы тиіс.

Гульрайс ҚОЙБАҒАРОВА,
Ақтау қалалық сотының судьясы

БҮГІНГІНІҢ БАС ТАҚЫРЫБЫ

МЕДИЦИНАЛЫҚ ҚАТЕЛІК ҮШІН ДӘРІГЕРДІҢ ЖАУАПҚА ТАРТЫЛМАҒАНЫ ДҰРЫС ПА?

(Соңы. Басы 1-бетте)

Оның айтуынша, қатаң талап салдарынан бүгінгі таңда денсаулық сақтау саласына келетін мамандар азайып бара жатыр. Бұл өте қауіпті үрдіс. Сондықтан дәрігерлердің ұқыпсыздығынан денсаулыққа ауыр зиян келмесе айыппұлдар көлемін екі есеге дейін азайтып, абайсызда адам өліміне душар еткен жағдайда дәрігерді қамамай, бостандығын шартты түрде шектеу қажет. Бұл шешімді министр «Әдейі емес, яғни, сырқаттың ауыр жағдайы, отаның күрделі өтуіне байланысты, медициналық қажетті аппараттар хаттамаға сәйкес болмаған жағдайда осындай шешім қабылдану керек» деп тәпсірледі.

Кәсіптік міндетін тиісінше орындамағаны үшін жазаны ізгілендіру бірінші кезекте азаматтардың құқығын қорғауға, медициналық қызметтерді алу кезінде денсаулығы мен өміріне келтірілген зиянды өтеуге, сондай-ақ, медицина қызметкерлерін заңдық және қаржылық қорғауға, науқасқа көмек көрсету кезінде қызметі қоғамдық-пайдалы тәуекелмен байланысты саладағы жоғары білікті мамандардың кетуін азайтуға жол ашады.

Ал, шынында да медициналық қызметкерлер қатесінен зардап шеккендер құқын қорғау үшін медицина қызметкерлерінің кәсіптік жауапкершілігін арттыруда міндетті сақтандыру жүйесін кезек-кезеңімен енгізу жоспарланып отыр. Министр ханым бұл реформа көрсетілетін медициналық көмектің сапасын арттыруға мүмкіндік беретініне және республикадағы денсаулық сақтау саласының халықаралық аренадағы жақсы рейтингіне ықпал ететініне сендіруге тырысты.

Жалпы, медицина қызметі қауіп-қатермен байланысты мамандықтарға жатады. Өкінішке қарай, бұл ауыр еңбек лайықты бағаланбай отыр. «Халық денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі туралы» кодекстің 270-бабында медициналық көмек көрсету кезінде

пациенттің өміріне және денсаулығына зиян келтірілген жағдайда медицина қызметкерлерінің кәсіптік жауапкершілігін сақтандыру құқығы заңнамалық түрде бекітілген.

Әлемде сапасыз медициналық қызмет көрсету кезінде медицина қызметкерлерінің жауапкершілігін реттеу үшін әртүрлі тәсілдер бар. Министр ханым олардың бірқатарын айтып өтті. Мысалы, Францияда заңды тұлғалар, яғни, медициналық ұйымдарда медициналық қылмыстық құқық бұзғандығы үшін қылмыстық, Англияда медициналық мекеменің әкімшілігі медициналық қателік жіберген медицина қызметкерінің

созылып, ауруханалар да өз қызметкерлерінің мінез-құлқы үшін жауапты болады.

ТМД елдерінде медицина немесе фармацевтика қызметкерлерінің кәсіптік міндеттерін тиісінше орындамағаны туралы нормалар Украина мен Беларусьтың Қылмыстық кодексінде көзделген. Қазақстанмен қатар, медициналық құқық бұзушылықтар туралы дербес тарау тек Қырғызстанның Қылмыстық кодексінде ғана бар. Ресейде қылмыстық заңда көрсетілген қылмыстар және жалпы медициналық қылмыстар үшін арнайы норма жоқ. Адамға қарсы қылмыстар туралы тарау-

Осы модельге сәйкес шағымды қарауды медициналық ұйым медицина элементтерін қолданып, сондай-ақ, бейінді медициналық қауымдастықтарды тарта отырып, ішкі аудит қызметінің деңгейінде жүзеге асыратын болады. Бұл кезеңде мәселе медициналық ұйымның өзінде реттелуі мүмкін. Пациент шешіммен келіспеген жағдайда шағым сараптамалық қорытынды беру үшін Медициналық және фармацевтикалық бақылау комитетінің аумақтық бөлімшесіне беріледі. Оң нәтиже шығарылған жағдайда шағым бойынша материалдар, оның ішінде сот-медициналық сараптаманың қорытындысы медициналық ұйым сақтандырылған компаниясына жолданады.

тиісті жұмысын қамтамасыз етпегені үшін азаматтық жауапкершілікке тартылады. Израильде медицина қызметкері қызметін жүзеге асырған мекеме немесе ұйым азаматтық-құқықтық жауапты болады. Қателіктің құны АҚШ-та медициналық мекемемен бірге сақтандыру компанияларынан да сұралады.

Германияда 2013 жылдан бастап емдеу кезінде жіберген қателігіне байланысты дәрігердің жауапкершілігі бойынша міндетті медициналық сақтандыру институты енгізілді. Канадалық жүйеде қызметін теріс пайдаланған дәрігерлерді провинциялық лицензиялау органы жазалауы мүмкін. Төртінші кезеңдегі тоқтатудан бастап дәрігерлік практиканы жалғастыруды жоғалтқанға дейін

да адамның өзінің кәсіптік міндеттерін тиісінше орындамауы салдарынан жасалған іс-әрекет үшін жауапкершілік көзделген.

Таныстырылған заң жобасын әзірлеу барысында 2018–2020 жылдары жеке және заңды тұлғалардан келіп түскен және қаралған 14 123 өтінішке, сондай-ақ, 2017–2020 жылдары медицина қызметкерлеріне қатысты қозғалған қылмыстық істерге талдау жүргізіліпті. Жыл сайын медицина қызметкерлеріне қатысты кәсіптік міндеттерін тиісінше орындамағаны үшін Қылмыстық кодекстің 317-бабы бойынша 300-ге жуық іс ашылады екен. Қылмыстық істер көбінесе хирургиялық бейіндегі өлім қаупі бар мамандарға қозғалады. Зардап

шеккендердің пайдасына моральдық және материалдық залал өтемақысын төлеудің жалпы мөлшері 40 миллион теңгеден асты. Сақтандыру төлемдері соттың шешімі бойынша сақтандыру полисі болған кезде жүзеге асырылады, қылмыстық жауаптылық танылған жағдайда төленбейді.

Осылайша, медициналық инцидент туындаған кезде медицина қызметкері жалақысының деңгейі пациенттің денсаулығына келтірілген зиянды өз бетінше өтеуге мүмкіндік бермейді. Ал, сақтандыру жүйесін дамыту процесінде шағымдар санының біртіндеп азаяуымен медицина қызметкерлерінің кәсіптік жауапкершілігін сақтандыру жүйесін енгізуге байланысты пациенттің немесе оның туыстарының тарапынан шағымдардың өсуі болжанады, оны сақтандыру нарығы реттейді.

Министрлік медицина қызметкерлерінің кәсіптік жауапкершілігін сақтандырудың түрлі модельдеріне талдау жүргізіпті. Халықаралық практикада медицина қызметкерлерін қорғау үшін қорлар мен қауымдастықтар (Швеция, Канада, Дания) құру, сондай-ақ, жеке нарықтар (АҚШ, Германия, Жапония, Түркия) арқылы кәсіптік жауапкершілікті міндетті сақтандыру жүйесі қолданылады. Медицина қызметкерлеріне немесе денсаулық сақтау ұйымдарына арнайы заңмен немесе кәсіптік одақтар мен қауымдастықтардың нормативтік актілерімен өзінің кәсіптік жауапкершілігін сақтандыру міндеті жүктелген. Кінәлі не кінәсіз болу жүйесін қолдану сақтандырудың негізгі критерийлері. Осы халықаралық тәжірибенің негізінде қазақстандық қоғамның дамуын ескере отырып, медицина қызметкерлерінің кәсіптік жауапкершілігін сақтандырудың оңтайлы тегі ретінде Швеция, Канада, АҚШ, Жапония және Түркия модельдері бойынша бейімделген нарықтық сақтандыру моделін қолдану ұсынылып отыр.

Министрлік 2017 жылы Мемлекет басшысының тапсырмасы бойынша, Дербес кепілдік беру қорын құру шеңберінде ынтымақтастық қағидаты бойынша сақтандырудың әлеуметтік моделін ұсынған болатын. Алайда заң жобасы қолдау таппай, қабылданған жоқ.

Алдыңғы жылдардың тәжірибесін ескере отырып, халықаралық тәжірибені талдаудың негізінде, сондай-ақ, жұртшылықтың, мемлекеттік органдардың және сақтандыру компанияларының қатысуымен жүргізілген талқылаулардың қорытындылары бойынша жұмыс істеп тұрған сақтандыру компаниялары арқылы медицина қызметкерлерінің кәсіптік жауапкершілігі

жүктелген сақтандыру моделі қабылданды, жұмыс беруші – медициналық ұйым сақтанушы болады, ал медицина қызметкерлерін лицензиялауды енгізу болашақта медицина қызметкерлерінің кәсіптік жауапкершілігін сақтандыру жүйесіне қатысушылардың жауапкершілігін бөлуге мүмкіндік береді.

Осы модельге сәйкес шағымды қарауды медициналық ұйым медицина элементтерін қолданып, сондай-ақ, бейінді медициналық қауымдастықтарды тарта отырып, ішкі аудит қызметінің деңгейінде жүзеге асыратын болады. Бұл кезеңде мәселе медициналық ұйымның өзінде реттелуі мүмкін. Пациент шешіммен келіспеген жағдайда шағым сараптамалық қорытынды беру үшін Медициналық және фармацевтикалық бақылау комитетінің аумақтық бөлімшесіне беріледі. Оң нәтиже шығарылған жағдайда шағым бойынша материалдар, оның ішінде сот-медициналық сараптаманың қорытындысы медициналық ұйым сақтандырылған компаниясына жолданады.

Пациентке келтірілген зиян үшін өтемақы төлеуді Денсаулық сақтау министрлігі айқындаған жағдайлар бойынша сақтандыру компаниясы жүргізеді. Төлемнен бас тартқан және қанағаттанбаған жағдайда пациент сотқа жүгінуге құқылы. Сотқа жүгінген кезде төлем жүргізілмейді.

Сақтандыру жарнасының мөлшері тиісті қаржы жылына арналған айлық есептік көрсеткіш көлемінде тәуекел дәрежесіне, бейіндік бағытқа және жалақыға қарай бекітілген есептеулердің негізінде медицина қызметкерінің жауапкершілік дәрежесі ескеріле отырып айқындалады.

Заң жобасы аясында 2023 жылдан бастап сақтандыруды жұмыс берушінің есебінен жүзеге асыру ұсынылды. Ал 2025 жылдан бастап сақтандыру сыйлықақысының сомасы медициналық ұйым мен медицина қызметкерлерінің арасында бөлінеді. Министрдің айтуынша, бұл ортақ кәсіптік жауапкершілікті сезінуге әкеледі.

Жинға қатысқан тәуелсіз сарапшылардың бірқатары заң жобасындағы дәрігер қателігіне байланысты жазаны жұмсарту жөніндегі талапты алып тастау қажет деген пікір айтты. Негізінде қолданыстағы өлшем тек ұқыпсыз, өз міндетін немқұрайды атқаратындарды жазалауды көздейді. Сондықтан жаңа талаптардың қабылданылуына күмән көп. Қалай дегенде де бұл шешімге терең зерделеп, саралау арқылы келудің қажеттігі айқын көрініп тұр.

Айша ҚУРМАНҒАЛИ,
«Заң газеті»

КӨКЕЙКЕСТІ

(Соңы. Басы 1-бетте)

Уақыт өте келе мас болу үшін арнайы себеп қажет емес.

2. Салынып ішу. Тәуелділіктің бұл түрін созылмалы алкогольмен ажырату қажет. Көбінесе бұл қызметке немесе жұмысқа, сондай-ақ, басқа себептерге байланысты алкогольді үнемі іше алмайтын адамдарға әсер етеді. Олар белгілі бір жағдайларда өздерін шектей алады және қадағалап, алкогольді мүлде ішпейді, бірақ ыңғайлы сәттерді жібермейді. Мұндай тәуелділікке тән қасиет – ішімдік ішуден шыққаннан кейін (туыстарының немесе дәрігерлердің көмегімен) қалыпты өмірге тез оралады.

3. Құпия ішу. Мұндай тәуелділік созылмалы немесе маскүнемдікке өте ұқсас, бірақ бір маңызды айырмашылығы бар – тіпті ең жақын адамдардың өзі оны алкогольді қабылдайды деп күдіктенбейді. Көбінесе жасырын алкогольизм шығармашылық және қоғамдық кәсіптердің серігіне айналады. Бұл кезде адам өзінің имиджін сақтау үшін құмарлығын жасырады. Бұл жағдайда құпияны сақтау екі негізгі әдіс арқылы жүзеге асырылуы мүмкін:

Орташа дозادا төмен алкогольді сусындарды үнемі қолдану;

Сирек, бірақ күшті алкогольді жүйелі қолдану. Егер адам мұндай маскүнемдікті өз бетімен тоқтата алмаса, уақыт өте келе сыртқы түрі мен мінез-құлқындағы өзгерістер, тән ауруының пайда болуына тәуелділікке алып келеді.

МАСКҮНЕМДІК – АУРУ

4. Тұрмыстық маскүнемдік. Бұл мәселе ауру емес, алкогольизмнің аталған түрлерінен айырмашылығы, бұл жаман әдет. Ішілген мөлшер көлемінің ұлғаюына бейім емес, тұрақты болып қалады. Сонымен қатар, ішу үшін себеп қажет және оның болмауы адамды алкогольді қабылдауға мәжбүрлемейді.

Шұлы мерекелерден кейін, адам өзінің жасаған әрекеттері, мінез-құлқы үшін ұят сезімі пайда болады.

МАСКҮНЕМДІКТІҢ НЕГІЗГІ СЕБЕПТЕРІ

Кез келген тәуелділіктің өз себептері бар және тұрмыстық маскүнемдіктің де өзінің себебі бар. Егер ішуі тұрақты емес болса және мерекелерде мезгіл-мезгіл орын алатын болса және жүйелі түрде спирттік ішімдікті қолдануы керек болмаса, онда қазірше алаңдамауға шартты түрде негіз жоқ. Бірақ созылмалы тәуелділікке айналудың арқашан бар екенін есте ұстаған жөн.

Барлығының, соның ішінде тұрмыстық алкогольизмнің өз себебтері бар – тәуелділіктің басталуын тудыратын жағдай-

лар өте көп. Ең жиі кездесетіндер мыналарды қамтиды:

- мәдени дәстүрлер. Славян мәдениетінің өзі белгілі бір дәрежеде алкогольді пайдалануды ақтайды. Бірде-бір мереке немесе отбасылық іс-шара ішімдіксіз аяқталмайды. Туған күн, үйлену тойы, басқа да жиындарда – дастарқанда арқашан алкоголь орын алады. Оның үстіне, ішуден бас тартуды қорлау ретінде қабылдау сияқты, ішуге шақырылғандардың барлығы келісуіне мәжбүр етеді;

- отбасылық дәстүр. Емделуге жүгінген науқастардың барлығында тұрмыстық алкогольизмнің даму тарихын қадағалайтын болсақ, науқастардың басым көпшілігінде алкогольді ішімдіктерді тұтыну ата-анасынан немесе басқа да егде жастағы отбасы мүшелерінен қабылданған мұра болып та-

былады. Бұл кешкі ас кезінде бір стақан күшті сусын ішу, жұмыс күнінен кейін шаршауды бірнеше стақан сырамен басу, алкогольді суықтың алдын алу немесе емдеу құралы ретінде пайдалану дәстүрі болуы мүмкін. Бұл жағдайда біз тұрмыстық маскүнемдік, бір отбасының бірнеше немесе барлық мүшелері осы әдетке ұшырайтынын айтуға болады;

- кәсіптің әсері. Тұрмыстық алкогольизмге жатқызылғандардың көбіне «кәсіби» фактор айтылғандардың тамыры болуы мүмкін. Көбінесе, зауыттағы ауысымнан кейін немесе рейстен қайтып келген жұмысшылар жұмыс күнінің соңында «сергуге» жиналады. Осы дәстүрді үнемі ұстану арқылы әдетке айналады, тіпті жұмысынан тыс уақыттарда адам ішімдік ішуге себеп іздей бастайды;

- достар шеңбері. Көбінесе алкогольдік сусындарға тәуелділік достары мен таныстарының адамға жасаған қысымынан басталады. Манипуляцияның кең таралған әдісі – тойға қолыңды келмейтін адаммен сөйлесуден бас тартуға дейін, құрметі мен беделін айыптау;

- артық бос уақыт. Бірдене жасауға қабілетсіздік немесе қаламау – ең маңызды қауіп факторларының бірі. Шаршаудан адам алкогольге жағымды уақыттың бір түрі ретінде жүгіне алады және уақытты өлтірудің осы әдісін үнемі қолдану арқылы ол бірден-бір түсінікті және қол жетімді болады.

Өкінішке қарай, тұрмыстық алкогольизмнің айқын белгілері науқастың өз проблемаларының нақты сипатын көруге мүмкіндік бермейді. Тәуелділіктің бар екенін мойындаса да, емделу қажеттілігін жоққа шығарады. Сондықтан «тұрмыстық маскүнемнің» туыстары мен достары отбасы мүшелеріне науқасқа дұрыс көзқарас табуға және оны маманмен кеңесуге сендіруге көмектесетін дәрігерлермен байланысуы керек.

ТҰРМЫСТЫҚ МАСКҮНЕМДІКПЕН ҚАЛАЙ КҮРЕСУГЕ БОЛАДЫ?

Тұрмыстық маскүнемдік ауру емес. Бұл әдет, қате сенімнің салдары. Сондықтан, маскүнемдікті емдеу үшін тек психотерапевтік түзету қажет, нәтижесінде ішімдік ішетін адам ішімдік ішуді тоқтата алады немесе алкогольді тоқтатудан

кейінгі жағымсыз сезімдерді сезінбестен оны ішуді тоқтата алады.

Тұрмыстық маскүнемдік белгілі бір шекке дейін өмір сүріп, ауруға айналуы мүмкін. Қалыпты немесе дәстүрлі ішімдік пен алкогольді теріс пайдалану (маскүнемдік) арасындағы шекараны анықтау өте қиын, бұл ақыр соңында алкогольизмге әкеледі.

Есте сақтау керек ең басты белгі күнделікті маскүнемдік адамның соңғы шекараға жеткенін, одан әрі шынайы алкогольдік басалатынын және оның денсаулығына, әл-ауқатына және өміріне қауіп төніп тұрғанын ескертпейді. Маскүнем адам дереу емделуі қажет – алкогольге тәуелділік жағдайында уақыт пациентке қарсы ойнайды.

Тұрмыстық маскүнемдік алкогольдікті түрі болып саналады. Алкогольді көп мөлшерде тұтынғанымен, тұрмыстық маскүнемнің алкогольді маскүнемдігінен айырмашылығы, мас болуға деген құлшынысы жоқ, ал алкогольді ішімдіктердің таңертеңгі көрінісі мен ісі жііркенішті болады. Алкоголизм сияқты тұрмыстық маскүнемдік бірте-бірте дамиды. Егер алкогольге әуес адамға көмектеспесе, алкогольге тәуелділік дамып созылмалы алкогольизмге айналады.

Нартай НУРПЕISOB,
Түркістан облысы бойынша Сот сараптамалар институтының психиатриялық және наркологиялық сараптама бөлімінің сарапшысы

СОТ СӨЙЛЕСІН

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексті қоғамның көптеген өмірлік маңызы бар салаларын қамтиды. Оның аясында халықтың басым бөлігі өз мәселесін реттейді. Әлбетте сот – туындаған дауды әділ шешетін, ұтымды реттейтін, төрелік сұраған қос тараптың келіспеушілігін тура шешетін орын. Алайда, сотқа қатысты жиынтық пікір қалыптастыруда тек судьяның шешімі ғана назарға алынбайтынын ұмытпауымыз керек.

Халықтың сенімі мен ықыласына не болу үшін сот қызметінің дұрыс үйлестірілуі, сот жұмысының оңтайландырылуы, сонымен бірге, заңның заман талабына жауап беруі де айрықша рөл ойнайды. Міне, сондықтан да тәуелсіздік алған кезден бері еліміздің сот саласында жаңашыл реформалар жүзеге асырылып, отандық заңдардың қоғаммен үйлесімде жұмыс істеуі үшін көптеген өзгертулер мен толықтырулар қолға алынды.

Осындай өзгертулер мен толықтырулар еліміздің Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексі де айналдырылды. Халық ең көп қолданатын, ел тұрғындары жиі бетпе-бет келетін бұл кодексті қоғамның сұранысына сай жаңғыртып, жетілдіріп отыру заманауи қажеттілік. Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекстің өзгерістер азаматтар құқығын қорғау процедурасын нақтылауға, істі тез әрі сапалы қарауға ықпалын тигізді. Мұндай жаңашылдықтар шетелдегі ең озық сот тәжірибелерін зерделеу арқылы енгізілгені белгілі.

Заңнаманы жаңарту, ол бойынша бірыңғай тәжірибе қалыптастыру өте өзекті. Бұған қоса, осы заңдардағы басты артықшылықтарды қарапайым халыққа дер кезінде түсіндіру күн тәртібінен ешқашан түспек емес. Себебі, заңның өміршең болуы, оның тәжірибеде кең қолданылуы халықтың қолдауына, мойындауына тікелей байланысты. Осыны ескере отырып, судьялар Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекстің өзгерістер мен толықтыруларды таныстыру, түсіндіру мақсатында ҚР Жоғарғы Сотының жетекшілік етуімен «Әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша жаңа форматтағы сот қаулыларын әдірлеудің және оларды түсіндірудің әдістемелік ұсынымдары» деген кітапты дайындады. Осы жинақ авторларының бірі ретінде

мен де заңнамадағы жаңашылдықтарды таныстыру, кодексті қолдануда теория мен тәжірибенің үйлесімділігін көрсету бойынша зерттеу жүргізіп, соның негізінде көпшілікке пайдасы тиер қорытынды, ұсыныстарымды ортаға салдым. Бұл жинақ тек судьяларға ғана көмекші құрал емес, сонымен бірге, барша халықтың әкімшілік құқық бұзушылық істерде сүйенер бағдары іспеттес.

Бүгінгі күні Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекстің оң өзгерістерді халық та көріп, біліп отыр.

Жалпы, әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы істерді жылдам, қиындатпай, қағазбастылық жол бермей шешу үшін енгізіліп жатқан бастамалар аз емес. Соның ішінде «Түнгі сот» пилоттық жобасының да халық көңілінен шыққанын айта кеткеніміз жөн. Әсіресе, бүгінгідей көлік құралдарымен жол апаты жиілеген уақытта көліктегі, жол шаруашылығындағы әкімшілік құқық бұзушылықтар саласындағы істердің жиі қаралатынын, осы істерді оңтайлы реттеу мақсатында кодекске соңғы өзгерістер мен толықтырулардың енгізілуінен арнайы айтпай кетуге болмайды.

Әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы кодекстің 610-бабында «Көлік құралдары жүргізушілерінің жол жүрісі қағидаларын адамдардың денсаулығына зиян келтіруге, көлік құралдарының немесе өзге де мүліктің бүлінуіне алып келген бұзушылық» үшін жауаптылық көзделген. Осы баптың 1-бөлігіне сәйкес көлік құралдарын, жүктерді, жолдарды, жолдағы және басқа да

құрылысжайлардың немесе өзге де мүліктің бүлінуіне алып келген, материалдық залал келтірген көлік құралдары жүргізушілерінің жол жүрісі қағидаларын бұзу әрекеті жиырма айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға немесе алты айға дейінгі мерзімге көлік құралын басқару құқығынан айыруға әкеп соғады.

Бұл жаңашылдықтың маңыздылығы, халық үшін тиімділігі неде? Қазір уақыт – ең қымбат құндылық. Әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы кодекстің өзгеріс жүргізушілердің алтын уақытын бағалауға бағытталған. Яғни, жол-көлік оқиғасына кінәлі болған жүргізуші өзіндік айыбын толық мойындап, шығынның орнын еш талассыз өтейтін жағдайда іс сотта жедел қаралып қана қоймай, қаулы тура сол күні күшіне енетінін айта кеткеніміз жөн. Ал басқа қаулылар заң талабына сәйкес 10 тәуліктен кейін заңды күшіне енеді. Қағазбастылықтан арылтып, электрондық технологияның игілігін

С.УТЕГЕНОВА,
Қызылорда қаласы
Әкімшілік құқық бұзушылықтар
жөніндегі мамандандырылған
сотының судьясы

өзінің қатысуынсыз кешіктірмей қарап, сот қаулысын тез арада заңды күшіне енгізу жөнінде сұраған. Осыған орай сот отырысы осы кодекстің 744-бабының 2-бөлігіне және 745-бабының 3-бөлігіне сүйене отырып іс тараптардың қатысуынсыз жүргізілген.

Істі таразылау барысында А.А.-ның құқық бұзушылық әрекеті әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттамасымен, медициналық куәландыру қорытындысымен, оқиға болған жерді қарап-тексеру хаттамасы және жол-көлік оқиғасының сызбасымен, көлік құралдарының зақымдалған бөліктерімен, іске қатысушылардың түсініктемелерімен толық зерттеліп дәлелденген. Осылайша сот А.А.-ға әкімшілік жаза қолдануда оның кінәсін мойындауын жауаптылығын жеңілдететін мән-жай ретінде қарап, жасалған құқық бұзушылықтың сипаты мен қоғамдық қауіптілік дәрежесін ескеріп, осы кодекстің 610-бабы-

КОДЕКСТЕГІ ӨЗГЕРІСТЕР ІСТІ ЖЕДЕЛ, ТИІМДІ ШЕШУДІ КӨЗДЕЙДІ

1-бөлігінде көзделген әкімшілік құқық бұзушылық жасағаны үшін А.А. деген азаматтың ісі қаралды. Істі зерделеу барысында белгілі болғандай, азамат тіркемесі бар көлігімен келе жатып көшеден бұрылар кезде «RavonNexia R3» маркалы автокөлігін бүйірінен соғып, У.А. деген азаматқа материалдық шығын келтірген.

А.А. жол ережесін сақтамағанын, арақашықтықты дұрыс есептемегендіктен У.А.-ның басқаруындағы көлікті соғып, материалдық шығын келтіргенін мойындаған. А.А. сотқа ұсынған тез арада заңды күшіне енгізу туралы өтінішхатында сот отырысына қатыса алмайтынын, әкімшілік құқық бұзушылық істі өзінің қатысуынсыз қарауды сұраған. Өз кінәсін мойындайтын алға тартқан азамат әкімшілік жаза ретінде салынатын айыппұл мөлшерін 30 пайызға дейін түсіруді және істі сотта кешіктірмей қарауды сұраған.

Өз кезегінде жәбірленуші де сотқа арызданып, онда сотқа қатыса алмайтынын, әкімшілік құқық бұзушылық істі

ның 1-бөлігінде көзделген 20 АЕК әкімшілік айыппұл салған. Бұл ретте, осы кодекстің 829-11-бабының 2-бөлігіне сай әкімшілік айыппұлдың жалпы сомасының отыз пайызынан асырмай қысқарту қолданылғанын айта кеткеніміз жөн.

Мұндай өзгерістер елдегі дауекестікті төмендету, істерді жедел әрі бейбіт шешуге бағытталған. Жалпы, дауласу, соттасу сотқа да, азаматтардың өзіне де тиімсіз. Әсіресе, заңбұзушылық жасағанын мойындап, келтірілген залалдың орнын толтыруға кінәлі тарап келісіп, залалдың көлемі екінші тарапты қанағаттандырған жағдайда сот отырысын созудың қажеті жоқ. Ортаға ешқандай зиян келтірмейтін, өзара реттеуге болатын заңбұзушылықтарды шиеленістіріп шешу арқылы қоғамда дауекестікке қарсы ортақ мәдениет қалыптасады. Сонымен қатар, осы өзгерістер арқылы әр азаматтың өз кінәсін түсініп, өз кәделігін жоюға үйретуге, халықты заңға бағынуға, заңды мойындауға үйретуге толық мүмкіндік бар.

ПАЙЫМ

Қазақ халқы Конституцияға дауыс беру арқылы Президенттік басқару нысанын қолдады. Президенттік басқару нысаны мемлекеттік биліктің заң шығарушылық, атқарушылық және сот билігі тармақтарының аражігін ажыратудың конституциялық міндетін ікемді шешіп берді. Бір жағынан билік тармақтарының өзара тығыз ынтымақтастығы қамтамасыз етілсе, екінші жағынан олардың Конституция мен заңдарда белгіленген өзара тежеу және бір-бірінің өкілеттігіне араласпау тетігі жасалды.

РЕФОРМАЛАР ОҢ НӘТИЖЕСІН БЕРДІ

Егемендіктің алғашқы күндерінен бастап тәуелсіз сот, қуатты құқық қорғау органдарын құру демократиялық, құқықтық мемлекетті нығайтудың басым бағыттарының бірі ретінде белгіленді. Сондықтан мемлекеттік биліктің бір тармағы – сот жүйесінде болғанын өзгерістерге мемлекет тарапынан жасалған қолдаудың серпіліс бергені сөзсіз.

2000 жылғы 25 желтоқсанда қабылданған «Қазақстан Республикасының соттары мен судьяларының мәртебесі туралы» Конституциялық заң сот жүйесін қалыптастыру мен жетілдірудің өте маңызды тұғыры болды. Атап айтқанда, соттар мен судьялардың мәртебесі конституциялық заңдармен белгіленді, соттар бір жүйеге біріктіріліп, сот құрылысы мен ісін жүргізудің оңтайлы және тиімді негізі қаланды, Жоғарғы Сот біріншілік сот жүйесіндегі жоғары сот сатысы деп танылды. Судьялардың әлеуметтік жағдайы қажетті деңгейде қамсыздандырылды, қызметі материалдық-техникалық жағынан толық қамтамасыз етілді. Конституциялық заң сот құзыретінің шегін кеңейте түсті, судьялар сот төрелігін жүзеге асырған кезде тек заңға ғана емес, әділеттілік атты аса маңызды моральдық, құқықтық және саяси ұғымға сүйенуге мүмкіндік алды.

Судьялар тәуелсіздігінің кепілдіктері айқындалып, оның биік әлеуметтік мәртебесі бекітілді. Сот жүйесіндегі әлеуметтік, ұйымдық, құрылымдық өзгерістермен бірге сот ісін жүргізудің заңнамалық қоры да молай түсті. Қылмыстық кодекс, Қылмыстық іс жүргізу кодексі, Қылмыстық атқару кодексі, Азаматтық кодекс, «Атқару өндірісі және сот орындаушыларының мәртебесі туралы» заң қабылданып, қылмыстық және азаматтық сот ісін жүргізу заңнамасын еліміздегі әлеуметтік-саяси және экономикалық жағдайларға, елдің конституциялық құрылысына

сәйкестендіру, азаматтардың құқықтарын, меншік түрлерінің барлық нысандарын халықаралық құқықтың жалпыға танымал принциптері мен нормаларына сәйкес сот арқылы қорғау нық қалыптасты. Сот жүйесі атқарушы органның ықпалынан толық шығарылып, соттардың қызметін қамтамасыз ету функциялары Жоғарғы Сот жанындағы Соттардың қызметін қамтамасыз ету департаментіне берілді.

Республикада нарықтық қатынастардың дамуы экономикалық қатынастарға қатысты дауларды қарайтын мамандандырылған соттарды құруға түрткі болды. Нәтижесінде, облыстар мен Астана, Алматы қалаларында мамандандырылған экономикалық, әкімшілік соттар, ерекше ауыр қылмыстарды қарайтын мамандандырылған ауданаралық қылмыстық істер жөніндегі соттар құрылды. Сондай-ақ, көмелетке толмағандардың ісі жөніндегі соттарға қатысты сынақ та еліміздің басқа өңірлерінде де осындай соттарды құрудың қажеттілігін көрсетті. Ювеналдық соттарды және Астана қаласында салық дауларын шешетін қаржылық сотты құрумен соттарды мамандандыру өз мәресіне жетті деп санауға болады.

Қазақстандық сот жүйесін халықаралық негізгі құқықтық үлгілер мен нормаларға сәйкестендіру сот-құқықтық реформасының аса маңызды мақсаттарының бірі еді. Сот жүйесін одан әрі жетілдірудегі басым бағыттардың бірі және бірегейі – соттың ашықтығы, жариялылығы, сол арқылы халық пен сот арасында екіжақты байланысты қалыптастыру болып қала бермек.

Берік УТЕЕВ,
Ақтау қалалық мамандандырылған
тергеу сотының төрағасы
міндетін атқарушы

МЕЖЕ

СОТТАЛҒАНДАР КӘСІП АШУДЫ АРМАНДАЙДЫ

Түркістан қалалық пробация қызметінің есебінде тұрған сотталғандар қалалық әкімдіктің жұмыспен қамту орталығы ұйымдастырған «Бос жұмыс орындары» жәрмеңкесіне қатысты.

Жұмысқа орналасуға ниет білдірген сотталғандар жұмыс берушілерден кеңес алып, ұсынылған бос орындар және мамандықтар бойынша өзіне қажет мәлімет алды. Бұл жәрмеңкенің басты мақсаты – бос бостандығынан айыру орындарынан босатылғандарды, сондай-ақ, пробация қызметінің есебінде тұрған сотталғандарды тұрақты жұмыспен қамту.

Жалпы, шараға қатысқан пробация қызметінің есебінде тұрған азаматтарға жұмыс берушілер бірнеше тұрақты жұмыс орнын ұсынды.

– Бүгінгі өткізілген шара өзгеше болды. Себебі, «Бос жұмыс орындары» жәрмеңкесіне қалалық пробация қызметінің есебінде тұрған 15 азаматты алып

келдік. Олар мамандардан кеңес алды. Сонымен қатар, пробация қызметінің есебінде тұрған азаматтар жәрмеңке барысында ұсынылған бос жұмыс орындарынан өздеріне лайықты жұмысты қарап, сайт арқылы өтініш қалдыратын болады. Жалпы, жұмыспен қамту орталығымен бірлесіп атқарған іс-шара нәтижесінде біраз адам жұмыспен қамтылған. Сотталу – соңғы үкім емес. Ең бастысы – кәсіпті түзетіп, жаңа өмір бастасам деген ниет болу керек. Мысалы сотталғандар арасында өзінің шағын кәсібін ашуды жоспарлап жүргендер бар. Олар шара кезінде мамандардан кеңес алып, бизнес ашудың жолымен танысты. Алдағы уақытта жұмысқа орналасып отбасыларына материалдық көмек көрсете алады, – деді Түркістан қалалық ПҚ аға инспекторы Абдуали Абдуллаұлы.

Раушан НАРБЕК
ТҮРКІСТАН ОБЛЫСЫ

БАСТАМА

СЕРВИС СЕНІМНЕН ШЫҚТЫ

«Электронды үкімет» ақпараттық жүйелерге айшықты өзгерістер енгізді. Сол саласы да жаңашылдықтан шет қалмай, «Сот кабинеті» сервисін іске қосты. Сервис арқылы кез келген азамат өтініштері мен арыз-шағымдарын сотқа электронды жолдау мүмкіндігіне ие болды. Мемлекеттік баж салығын төлеу, өзге де салық түрлерінің мөлшерін анықтау, сот құжаттарымен танысу, оларды қарау, істің тарихына үңілу секілді ұзақ процестерге созылатын қызметтер енді ашық деректер есебінде халыққа қызмет ете бастады.

«Сот кабинеті» мобильдік қосымшасы – iOS, Android және Windows Phone мобильдік қосымшасы сервистерінің интерфейстерінің жаңа көкжиегі, тың көрсеткіші. Жоғарғы Сот бұл сервисі жыл сайын жетілдіріп, интеграциялап, жаңа формат, жаңа ізденіс,

жаңа мүмкіндіктерге ұмтылуда. «Сот кабинеті» бүгінгі таңда бүкіл аймақтың, әрденгейлі соттарында нәтижелі жүзеге асып жатыр. Республиканың барлық өңіріндегі әр түрлі сатыдағы сот процестері ашықтық пен қолжетімділікке негізделген.

Ақтөбе қалалық соты ақпараттық жаңашылдықтағы мұндай игіліктердің ешқайсысынан шет қалған жоқ. Бүгінде сот құжаттары мен қызмет түрлері, талап арыздар мен сот күнтізбелерінің өту реті «Сот кабинеті» арқылы өңірдің қарапайым азаматтарына қолжетімді. Ақпараттық жүйелер қарапайым, түсінікті, жалпыға ортақ тілде берілген. Тұтынушы авторизация жасау, талап арыз беру, сот хаттамасын электронды алу, оны алуға сұрау салу секілді өтініштерді арнайы мамандардың көмегімен жетілдіріп, интеграциялап, жаңа талабына сай енгізілген

А.ПИРМАХАНОВ,
Ақтөбе қалалық сотының
маманы-сот отырысының
хатшысы

сандық жүйенің қоғамның дамуына қосып жатқан үлесі зор. Электронды құжат айналымы сот саласын қағазбастылық пен бюрократиядан алыстатты. Сот халыққа жақын, ашық, заманауи салаға айналды. Алдағы уақытта да «Сот кабинеті» ақпараттық сервисі мобильдік база мүмкіндіктері мен интернеттің барлық жаңалықтарының жарышысына айналып, сандық жүйенің жетістіктерін молайта бермек.

(Соңы. Басы 1-бетте)

Бұл көрсеткіштер бір жағынан көңіл қуантқанымен, екінші жағынан көңілге түрлі ой салады. Өйткені, біздегі халық саны негізінен демографиялық тұрғыдан емес, шетелден атажұртына оралған қандастарымыздың есебінен өсіп отыр. Егер көші-қонның саябырлай бастағанын ескерсек, келесі халық санағында халықтың өсімі баяулайды деген болжам бар.

– Демографиялық өсімнің баяулауына түрткі болатын не? Неге бір кезде саны қарайлас болған Өзбекстан мен Қазақстан халқының арасындағы айырмашылық бүгінде 2 еседен жоғары болып кетті?

– Рас айтасыз. Бұрын көршілес екі елдегі қазақ пен өзбектің санындағы айырмашылық жоқ еді. 30-шы жылдардағы қолдан жасалған қырғыннан қазақтың тең жартысына жуығы немесе 1 млн 750 мың адам құрбан болды. Бұрын бізде туу да, нәрестелер өлімі де жоғары болған. 1959-61 жылдары нәрестелердің өлімі азайып, қазақ демографиялық өсім жағынан әлемдік рекорд жасады. Өкінішке қарай, одан кейін бұл үрдіс өз жалғасын таппады. Қазақ отбасында дүниеге келетін бала саны азайды. Ал өзбектерде көп балалы болу үрдісі тоқтаған жоқ. Сандық көрсеткішіміз төмен, бірақ біздің кейбір сапалық өзгерістеріміз жоғары. Қазақстанның ішкі жиынтық өнімі (ІЖӨ) Өзбекстаннан 2,5 есе артық. Сондықтан енді туу көрсеткішін жақсартса алмасак та, көрші елдегі қандастарды тартуды бұрынғыдан әлдеқайда анығырақ жүргізуіміз керек.

– Ауыл халқы 2009, 2019 жылдарғы санақта 43,6 және 43,9 пайызды көрсетіп, көрсеткіш тұрақты болған еді. Былтыр ол 38,8 пайызға дейін төмендегені байқалды. Бұл қалыпты құбылыс па?

– Саяси басқару әрдайым қалада болғандықтан, басқарушы позиция қалалықтарда болады. Сондықтан қазақтың қалада көп болғаны саяси тұрғыдан ұтымдырақ. Бірақ оның бір кемшілігі, қала отбасындағы бала саны тежейді. Сол себепті урбанизация үрдісінен бала саны күрт азайып кетті.

Жалпы, урбанизацияның екі түрі бар. Біреуі – кәдімгі, екіншісі – ортаазиялық. Екіншісі негізінен өзбекке қатысты. Тұрмыс пен еңбек өнімділігі төмен болғанымен, бала саны көп. Өйткені, өзбектер қалалар мен махалаларда, ал қазақтар негізінен ауылда қоныстанды. Қазақтар қалаға көшіп келіп, орныққанша туу үрдісі құлдырай берді. Қазақтардың пәтерден пәтерге көшіп, қаржы жинаймын деп жүріп тұрмыс тауқыметін әбден тартып, жеке баспанаға енді қолы жеткенде жастары 40-тан асып кетті. Одан кейін қайдан туу көрсеткіші жоғары болмақ.

– Сонда демографиялық өсімнің баяулауы алдағы уақытта бұдан да жоғары болуы мүмкін бе?

– Туу төмендей береді. Бірақ сапалық өзгерістер де болады. Саяси билік – қалада. Онда еңбек өнімділігі де жоғары. Қалада қазақтың дауысы естіледі. Ауылдағыларға қарағанда қаланың қазағы көбірек теледидар көреді, газет оқиды. Саясатқа араласады. Митингке барады. Бұл үрдіс заңды және керекті. Бірақ оның келеңсіз жағдайы – туу төмендейді. Бұл қазаққа ғана қатысты емес, әлемдік үрдіс.

– Қазақстандағы мемлекет құраушы ұлт саналатын қазақтың үлесі 70 пайыздан асты. Мемлекеттік тілді білмейтін өзге этнос өкілдерінің елден кетуі жалғасуда. Осыған байланысты біздің моноұлтты мемлекет болу мүмкіндігіміз қандай?

– Менің ойымша, қазақ моноұлтты мемлекет болмайды. Қазақ Қазақ хандығы дәуірінде де бір ғана ұлт өкілдерінен тұратын моноұлтты мемлекет болған жоқ. Қазақ хандығының құрамында ол кезде де бірқатар ұсақ этностар болды. Қырғыз, қалмақ, қарақалпақ пен қазақтанған ноғайлар болған. Қазақ ешқашан ешкімді сен бөтенсің деп шеттетпеген. Тіпті, сол кездің өзінде қазақ пен өзбектің бөлінгені династиялық принципте ғана болған ғой. Қазақтарды Орыс хан ұрпағы, өзбектерді шиванилер басқарған. Сол себепті бабаларымыз «өзбек – өз ағам» деген. Қазаққа өзбек қырғыздан да жақын. Осыған қарамастан қазақ орыспен де, қалмақпен де емес, өз бауыры өзбекпен көп соғысты.

– Моноұлттық мемлекет болу үшін оның үлесі мұнша болу керек

деген белгілі бір ереже-қағида бар ма?

– Таза моноұлтты мемлекет деп негізінен Корея, Жапония елдерін айтуға болады. Онда мемлекет құраушы ұлттың үлесі жалпы халықтың 95 пайызын құрайды. Сол сияқты

де Қазақстаннан кетеді деген сөз бе?

– Іс жүзінде оларда бейімделу болғанымен, ассимиляция жоқ. Бұл әсіресе, орыстарда басым. Олардың империялық ұстанымы өзгермеген. Орыстар қазақты орыс қылғысы к-

деп жарияланбаса да, қазақтың өзіне деген ұлттық сенімі жоғары. «Мың өліп, мың тірілген» дегендей қазақтың арғы-бергі тарихында небір нәубет болса да, оның бәрінен өтіп, осы күнге дейін аман жетуінің өзі оның ұлттық рухының биіктігін көрсетеді. Мәселен,

әлемнің бірқатар елдерінде, әсіресе, Англияның отары болған жерлерде аз емес. Қазақстан алдымен патшалық Ресейдің отары, одан кейін КСРО құрамындағы республика болғанымен, қазақтың ұлттық санасында кері кету үрдісі кең етек алған уақыты болған. 1986 жылғы көтеріліс оған қарсыластардың бір көрінісі деуге болады. Қазақ тілінің мемлекеттік мәртебе алуы ұлт белсенділерінің ғана еңбегі емес, ұлттың өз ішіндегі үрдістің жемісі болды. Белсенділер тек соның көрінісі екеніне қазір менің көзім анық жетіп отыр. Ұлттық сананың қозғаушы күші өте зор. Ұлттық мәселенің шешілуі әрдайым жоғарыдан емес, төменнен жүзеге асты. Қазақтың мәселесін негізінен қазақ қана көтеріп, жүзеге асырды.

– Санақ қорытындысы бойынша халықтың 69,1 пайызы діни сенімі бойынша өзін мұсылман деп санайды екен. Ұлттық сананың бір компоненті ретінде дінің ролі қандай?

– Оның ішінде белсенді, белсенді еместер де бар. Діндарлық бізде аса терең емес. Мұсылман қоғамында да ешбір елде 100 пайыз халық мешітке бармайды. Қазақстанды дәстүрлі құндылығы бар, мұсылман елі деуге болады. Дін – ұлттық құндылықты қостаушы күш. Ол ұлттық сананың бір компоненті ғана.

– Сонда дін мен тілдің қайсысы ұлттық сананың негізгі компоненті бола алады?

Өзімбай ҒАЛИ,
ТАРИХ ҒЫЛЫМДАРЫНЫҢ ДОКТОРЫ, ДЕМОГРАФ, САЯСАТТАНУШЫ:

ҰЛТТЫҚ САНАНЫҢ БІРІНШІ КОМПОНЕНТІ – ҰЛТТЫҚ БІРЕГЕЙЛЕНУ

Германия да моноұлтты ел саналады. Алайда онда сырттан келгендер де көп болғанымен, халықтың бәрі немісше сөйлейтіндіктен, саясаттанушылардың бәрі моноұлтты мемлекет деп санайды. Қытай мен Ресейді де полиэтникалық тұрғыдан моноұлтты деуге болады. Қытайда ұйғырлар бөлек тұрады. Ішкі моңғолдардың да өз автономиясы бар. Ресейде де татар, башқұрт, саха деген сияқты бірқатар аз санды ұлттардың автономиялық бөліністері болғанмен, Қытайдағы халық – қытай тілі, Ресейдегі халық – орыс тілі арқылы біріккен. Қазақстанда этникалық бөлініс болмағанымен, халық толықтай мемлекеттік тіл арқылы қазақ тілді және орыс тілді болып екі топқа бөлінген.

– Халық санағы есебі бойынша 5 жасстан жоғарғы мемлекеттік тілді меңгерген халықтың саны – 17,1 млн болса, меңгермегені – 3,4 млн адам екен. Оның ішінде 2,8 млн орыстың 2,1 млн-ы (74,9%), 370071 украинның 282 395-і (76,3%), 210 417 немістің 157 335-і (74,8%), 72838 белорустың 56231-і (77,2%), 33370 поляктың 25 998-і (77,9%), меңгермеген. Саны жағынан қазақтан кейінгі орында тұрған орыстардың мемлекеттік тілге қырын қарауы нәтиже не?

– 30 жылдың ішінде олардың мемлекеттік тілді білмеуі, тіпті білгісі де келмеуі саяси принципінен, ассимиляцияға деген қарсылықтан. Олар осы арқылы өзінің саяси мүддесін қорғауға тырысуда. Қазақстан дербес ел болса да, олардың әлі ішкі сана-сезімі бөлек. Олар Конституцияда Қазақстанда мемлекеттік тіл – қазақ тілі деп көрсетілгеніне қарамастан, маған ұлтаралық тілде сөйлеңіз деп талап етеді. Бұл үрдіс олардың иммиграциясына әкеледі. Қарап отырсаңыз, көшіп жатқандардың 98 пайызы басқа ұлт өкілдері. Олардың ондағы мотивациясы тұрмыс деңгейі қазақтың алақозбен қарауы емес, тілдік сыйыспаушылықтан болып отыр.

– Бұл мемлекеттік тілді білмейтін 3 млн 426 306 адам ерте ме, кеш пе бәрібір түптің түбін-

леді. Олар орысша бағдарламасы болса да, қазақ теледидарын көреді дегенге сенбеймін.

Бұл санақта басқа ұлттар мен өзінің ұлтын көрсетпегендердің 68,2% мемлекеттік тілді меңгермегені анықталып отыр. Бұдан бөлек, көрістердің 63,5%, шешендердің 59,1%, дүнгендердің 49,8

көрінілес Ресей бүкіл халқын орысшылдыққа тәрбиелейді. Бізде ешкім олай өзге ұлыс өкілдерін қазақ болуға мәжбүрлеп отырған жоқ. Оған ешқандай қажеттілік де байқалмайды.

Сіз саясатта мемлекеттік тілді жүргізуге не кедергі дедіңіз ғой. Шындап келгенде бұл жерде саяси ойын жүріп

– Дін де бірінші емес, тіл де негізгі емес. Ұлттық сананың бірінші компоненті ұлттық бірегейлену. Өзін-өзі бағалауы. Ата-анасы басқа ұлт болуы да мүмкін. Кәсіпқой бокс әлемінде есімі көпшілікке әбден таныс отандасымыз Геннадий Головкиннің «әкем – орыс, анам – кәріс, өзім – қазақпын» деуі саяси бірегейліктің жарқын көрінісі.

– Соңғы жылдары әлеуметтік желілерде жұртшылық тарапынан ұлттық санаға дінің кері әсер ететіні қызу талқыланып жүр. Сіздіңше бұл қаниалықтың негізді дүние?

– Дінің бөлшектеуге қарағанда, біріктіретін жағы басым.

– Қисын бойынша Ресей мен Украина соғысы Ресейдегі қазақтың елге оралуын тездетуі тиіс еді. Алайда іс жүзінде бұл үрдіс аса белсенді жүрген жоқ. Бұл нәтиже не?

– Рас айтасыз. Ресей қазақтарының қозғалатын түрі жоқ. Көрші елдің ресми статистикасы бойынша онда 700 мыңнан астам қазақ тұрады. Ресей саяси және экономикалық дағдарыста болса да, ондағы қазақтардың елге қайтуға деген белсенділігінің артпауын ұлттық санамен де байланыстыруға болатын шығар. Оны төмен не жоғары деп бірден кесіп-пішуге болмайды. Оған арнайы зерттеу жұмысы қажет. Ал енді Қытай қазағына келсек, оларға кінә артуға болмайды. Коммунистік, тоталитарлік режимде бәрі қорқады. Рұқсат берген күннің өзінде де ол біз күткендей жағдай болмады. Сондықтан оларға зор үміт артудың қажеті жоқ. Ал Өзбекстан, Моңғолия, Түрікменстан, Иран сияқты өзге алыс-жақын елдердегі қандастарымызды елге оралту жұмысы мемлекеттік қолдауды әлі де нақтылауды қажет етуде.

– Сұхбатыңызға рақмет!

Ерлік ЕРЖАНҰЛЫ,
«Заң газеті»

30 жылдың ішінде олардың мемлекеттік тілді білмеуі, тіпті білгісі де келмеуі саяси принципінен, ассимиляцияға деген қарсылықтан. Олар осы арқылы өзінің саяси мүддесін қорғауға тырысуда. Қазақстан дербес ел болса да, олардың әлі ішкі сана-сезімі бөлек. Олар Конституцияда Қазақстанда мемлекеттік тіл – қазақ тілі деп көрсетілгеніне қарамастан, маған ұлтаралық тілде сөйлеңіз деп талап етеді. Бұл үрдіс олардың иммиграциясына әкеледі. Қарап отырсаңыз, көшіп жатқандардың 98 пайызы басқа ұлт өкілдері. Олардың ондағы мотивациясы тұрмыс деңгейі не қазақтың алақозбен қарауы емес, тілдік сыйыспаушылықтан болып отыр.

%, татарлардың 49,5%, қырғыз бен әзірбайжандардың 41,5%, түріктердің 39% қазақ тілін білмеймін деген.

Осы арада айта кететін тағы бір жағдай өз ұлтының тілін ана тілім деп көрсету басқа ұлттарда 38,4% болса, украиндарда 14,7%, немістерде 25,6%, поляктарда 26,2%, көрістерде 36,7% болды. Басқа ұлттың тілін ана тілім деп көрсету украиндарда 85,3%, немістерде 74,4%, поляктарда 73,8%, көрістерде 63,3%, беларустарда 35,2%, әзірбайжандарда 26,6%, қырғыздарда 26,3% болып отыр.

– Қазақстандағы мемлекеттік тілді меңгерген 80,1 пайыз халықтың мүддесін қорғау үшін бәрін біріктіруші ретінде қазақ ұлтына мемлекеттік саясатта басымдық беруге бола ма?

– Бізге оның қажеті жоқ. Ұлттық дәстүр мемлекеттік саясатта басым

жатыр. Поскестік елдерде бізден орысшыл елдер бар. Соның бірі Украина болатын. Қазір енді онымен Ресей соғысып жатыр. Біздің басшылар да Ресейдің билігін ұстағандардың империалистік пиғылдан арылмай келе жатқанын байқап, бізде бәрі орысша сөйлейді дегенді алға тартты. Мұнша орыс мектебі бар дегендей әңгімені осы уақытқа дейін жиі айтып келді. Ал іс жүзінде қазақылану үрдісі ашық айтылмаса да 30 жыл бойы үздіксіз жүргізіліп келді. Қазақтың өз жерінде 70 пайызға жетуінің өзі бізде оңай болған жоқ.

– Әлемдік саясатта ұлттық сананың тозуы деген ұғым бар. Ол бізде бар ма?

– Бізде ол болған жоқ. Ұлттық сананың тозуы ағылшын тілді елдерде көп кездесуде. Ағылшын болмаса да ағылшын тілді, ағылшын ойлы халықтар

ПКІР

ЖОЛДАУҒА ҚОЛДАУ

АЛҚАБИЛЕР – ДЕМОКРАТИЯҒА ЖАСАЛҒАН ҚАДАМ

Қазақстандық соттың өткені мен бүгінін сараптап отырып, көптеген ілгері істердің атқарылғанына көз жеткізуге болады. Сот тәуелсіздігінің нығайтуы, соттардың мамандандырылуы, сот сатыларының оңтайландырылуы, сандық технологияның жаппай енгізілуі саланы жаңа биікке көтерді. Соның ішінде «Алқабилер туралы» заңның қабылданып, халық өкілдерінің сот процесіне қатысуының орны бөлек. «Алқабилер туралы» заң қылмыстық сот ісін жүргізуге алқабилердің қатысуына байланысты қоғамдық қатынастарды реттейтін, алқабилердің құқықтық мәртебесін, тәуелсіздігінің кепілдіктерін, олардың қызметін қамтамасыз етудің құқықтық, экономикалық және ұйымдастырушылық негіздерін айқындады.

2007 жылдан бастап қылмыстық істер алқабилердің қатысуымен қарала бастады. Бұл бастама отандық сот жүйесінің дамуындағы демократиялық қадам ретінде жоғары бағаға ие болды. Алқабилер институты қарапайым халық өкілдерінің сот билігін жүзеге асыру процесіне қатысуына мүмкіндік берді. Мұндай жаңашылдықты енгізудегі басты себептің бірі – қатаң жаза қолданылатын істерде адамның құқықтары мен бостандығының шектен тыс бұзылуына жол бермеу. Жалпы, «Алқаби туралы» заңда дәйектелгендей, алқаби дегеніміз соттың қылмыстық істі заңда белгіленген тәртіппен қарауына арнайы шақырылған және ант қабылдаған еліміздің кез келген азаматы.

Әрине, жаңа жобалардың қоғамға бірден сіңісті болып, көпшілік көңілінен шығуы қиын екені мәлім. Алқабилер сотын енгізгенде де көлденең кездескен кемшіліктер аз болмады. Соның ішінде алқабилерді іріктеу ісіндегі қателіктер туралы айтпай

кетуге болмайды. Алқабилер тізімін жасау міндеті жүктелген әкімдік қызметкерлерінің жауапсыздығынан тізімге қайтыс болған, сотталған, заң саласында жұмыс істейтін азаматтардың еніп кеткен тұстары баршылық. Мұндай тізімді жасау кезінде азаматтардың шығу тегіне, әлеуметтік, лауазымдық және мүлктік жағдайына, жынысына, нәсіліне, тіліне, дініне, наньымына, тұрғылықты жеріне қандай да бір шек қойылмайды. Алқабиді сот отырысы күні жұмысынан босатады және әрбір сотқа қатысқан күніне ақша төленеді.

Алайда, алғашқы кездері көпшілік арасынан таңдалған азаматтардың алқаби болудан бас тартып, одан қалса, сот отырыстарына кешігіп келуі, себепсіз келмей қалуы секілді жағдайлар тәжірибеде жиі орын алатын еді. Бұл ең алдымен сотқа деген құрметтің кемдігін көрсетеді. Сонымен бірге, бұл азаматтардың алқаби болудың маңызын түсінбегенін, құқықтық сауатының төмен-

дігін айғақтайды. Бұған қоса, үлкен жауапкершіліктен қорқып, адамның тағдырын шешуді мойнына алудан жүрексінетіндер де алқаби болудан бас тартып жатады.

Алқабилердің жауаптылығы судьядан бір кем емес. Олар өздерінің ішкі наньы бойынша шешім шығарады. Алқабилер өзі қатысқан соттағы дәлелдемелерді зерттеуге, сотқа қатысушыларға судья арқылы сұрақтар қоюға, сот отырысында істің жария етілген мазмұнымен танысып, түсініксіз мәселелер бойынша сауалдар беруге құқылы. Сонымен бірге алқабилер ең басты үш мәселеге жауап беруі керек: Біріншіден, әрекеттің орын алғаны нақты дәлелденді ме? Екіншіден, бұл әрекетті сотталушының жасағаны расталды ма? Соңғысы – бұған сотталушы кінәлі ме? Міне, осы сауалдар арқылы сотталушының кінәлілік дәрежесі анықталып, соған сәйкес алқабилер ісі қаралып отырған азаматты айыптап соттауға немесе жауаптан босатуға шешім қабылдайды.

Осындай зор міндет жүктелгендіктен, алқабилер институтын одан әрі дамыту, соның ішінде алқабилерге кандидаттарды сотқа дейін іріктеу рәсімдерін жетілдіру мәселесі үнемі басты назарда тұр. «Кенесіп пішкен тон келте болмайды» демекші, бүгінгі күнге дейін кенесе, бірлесі отырып жүргізілген жұмыстар нәтижесіз емес. Алқабилер қараған істер санының жылдан жылға артуы соның дәлелі. Бұл өз кезегінде алқабилер сотының құзыретін кеңейтуге ықпал етті. Халықтың сот отырысындағы белсенділігін көтеріп, азаматтардың алқаби ретінде төрелік жасауына жол ашқан бұл институттың болашағы зор. Алқабилер сотының құзыретін одан әрі кеңейтіп, жұмысты жандандыру – заман мен халық талабы.

Б.БАКИРБАЕВ,
Алматы қаласы қылмыстық істер жөніндегі мамандандырылған ауданаралық сотының судьясы

КӨЗҚАРАС

БИЛЕРДІҢ ІСІ БІЗГЕ ҮЛГІ

Қазақтың заңға бағынғанына, құқықтық қағидаларды сақтағанына тарих куә. «Қасым ханның қасқа жолы», «Есім ханның ескі жолы», «Ер-Төукенің Жеті Жарғысы» өз заманының заңдық жаршысы, халықтың сенімді қорғаны бола білді.

Осы құжаттардың барлығының дайындалуына хандар бастамашы болғанымен, заңның негізін жасаған билер екені даусыз шындық. Өйткені, халықтың жайын, елдің мәселесін ханнан гөрі, би жақсы біледі. Оны билерге жүктер жауаптылықтың қаншалықты зор болғанына қарап бағамдау қиын емес. Билер адвокаттың да, прокурордың да, соттың да, медиатордың да рөлін қатар атқарған әмбебап адамдар. Бұған қоса, екі елді елдестіру, мемлекет арасындағы мәселелерді шешудің екі билерге тапсырылғаны баршамаңызға белгілі.

Биге артылған жауаптылық қандай жоғары болса, оған көрсетілетін құрмет те сондай биік еді. Айналасына өзін мойындапқан, сөзін тыңдапқан билер кез келген дауды ақымен, бітіммен шешкен. Биді сыйлағандықтан, бидің айтқан төрелігін мойындағандықтан айтылған кесім, берілген үкімнің орындалмайтын кезі болмайтын. Қазіргі судьялардың билер институтынан алар үлгісі мол.

Билер жолына, бітімгершілік үрдісінің маңызына соңғы жылдары ерекше мән берілуде. Өйткені, бұл біздің құқықтық тарихымыз. Сонымен бірге, билер билігі қазақтың дауды бейбіт шешуге ниетті, ел бірлігін сақтауды басты орынға қойған ел екенінің дәлелі. «Медиация туралы» заңның қабылданып билер институтын жаңғыртудың, елдегі дауқестікті азайтып, тараптар арасындағы татулықты сақтаудың ізгі қадамы десек қателеспейміз.

«Медиация туралы» заңның қолданысқа енгізілуі қоғамға үлкен өзгеріс әкелді. Бұл заң ең алдымен билерге, билердің төрелік дәстүріне, сол арқылы қазақтың құқық алаңындағы өзіндік қағидаларына деген құрметті арттырды. Соның нәтижесінде бірқатар қазақстандық ғалымдар бірегей билер соты туралы мәселені оқу орындарында зерттеумен шектеліп қоймай, көшпенділер өркениеті құқықтық жүйесінің жалпы мәдени құндылығын әлемдік қоғамдастыққа танытуға ұмтылды. Екіншіден, «Медиация туралы» заң елдегі дауқестікті төмендетуге, дауларды өзара бітіммен шешу мәдениетін қалыптастыруға игі ықпалын тигізді. Үшіншіден, заңның қабылданып ел арасындағы асақалдардың беделін көтеріп, ауыл ішіндегі

келіспеушілікті өзара шешу арқылы сыйластықты, татулықты сақтаудың негізін қалады.

Жалпы, сөзі тасқа басылған, ісі көпке мұра болған билерден үйренеріміз өте көп. Қазақтың билер соты – бірегей сот жүйесінің іргетасы екені шындық. Сот жұмысын жандандыруда билер тәжірибесін зерделеу, билердің сөз сөйлеу, ой қорыту, көпшілікті ұйыту қасиеттерін үйрену аса маңызды. Бұл үшін әлемдік өркениет үдерісіндегі қазақ билер сотының рөлін, оның экономикалық, әлеуметтік, институционалдық аспектілерін, қазақ құқығының этно-антропологиялық негізін әлі де терең зерттей түскен жөн. Сонымен бірге, билер соты институтының қазақстандық қоғамның мемлекеттілігі мен құқықтық мәдениетін қалыптастырудағы орнына баға берген абзал. Шындығында қазақтың Төле, Қазыбек, Өйтеке секілді ұлы даналары бізге бай рухани мұра қалдырды. Билер соты қазақ қоғамында топтастырушы рөл атқарып, мемлекеттің маңызды институты, тіпті оның тірегі болды. Бұл мемлекетті сақтаудың, қазақ көшпенділерінің бірлігін қамтамасыз етудің қуатты факторына айналды.

Билер соты институты жоғары моральдық сот ретінде іргелі қағидаларға негізделді. Атап айтқанда, бидің сатылмайтындығы, әділеттілік, шешімдерінің мәні мен моральдық бағыты, бидің қолжетімділігі мен жариялылығы, шешендік өнерді меңгеруі, тараптарды татуластыру және құқық бұзушылық салдарынан келтірілген залалды толық өтеуі дала сотының өзіндік ерекшелігі мен әлеуетін білдіреді. Билер сотының тағы атап көрсетерлік айқын белгілерінің бірі оның рухани бағытты ұстанатындығында екенін айтқан жөн. Өйткені, билер қараған даулардың рухани мазмұны әрдайым басым болды. Билер билік жүргізу кезінде ел алдымен қоғамда қалыптасқан моральдық көзқарастарды ұстануға тырысты.

Қазір осы билер институтын насихаттап, маңызын көтеру бағытында ауқымды шаралар қолға алынуда. Мұндай игі істердің басында сот жүйесі мен судьялардың тұрғаны белгілі. Судьялар билер институтының өткені мен болашағына қатысты халықтың танымын көтеруде, билерді дәріптеу, насихаттау жұмыстарында көш басында жүр. Әділетті үш биге арналған ескерткіштердің әр сот ғимаратынан орын алуының өзі сот саласының билерге деген жоғары құрметінің белгісі болса керек.

Д.ЕРАЛИЕВ,
Сырдария аудандық сотының судьясы
ҚЫЗЫЛОРДА ОБЛЫСЫ

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың жақында жариялаған «Әділетті мемлекет. Біртұтас ұлт. Бәрекелі қоғам» деген тақырыптағы жолдауы көпшілік арасында қызу талқылануда. Бұл Президенттің Қазақстан халқына арнаған бесінші жолдауы. Барлық саланың жетістігі мен кемшілігін екітәуі отырып, ертеңіне бағытбағдар беретін болғандықтан жолдаудың қоғам өміріндегі маңызы өте зор. Бұл жолға құжатта да халықтың көкейінде жүрген біраз түйеннің тарқатылып, толғақты мәселелерді шешуге нақты нұсқау берілгенін айта кеткеніміз жөн.

СОТ ШЕШІМІ – ӘДІЛЕТТІЛІК ӨЛШЕМІ

Әсіресе, әйелдердің зейнет жасының қысқаруы, жоғары білім алатындарға жеңілдетілген несенің қарастырылуы, шетелден әкелінген көліктерді жеңілдікпен тіркеу, тәрбиешілер айлығының көтерілуі секілді қоғам талқысына жиі түсіп келе жатқан мәселелердің оң шешілетіні жұртшылықтың ризашылығын тудырды. Жолдауда берілген тапсырмаға сай бүгінде Салық кодексінің, «Мемлекеттік сатып алу туралы» заңды дайындап, қабылдаудың негізі жасалуда.

Қай жолдауды алсақ та, онда сот саласын жетілдіру, судьялар жұмысын жандандыру бойынша жоғары міндеттердің қойылып келе жатқанына куәміз. Ал биылғы құжат атауының өзі сот, құқық қорғау органдарын алдағы уақытта түбегейлі реформалардың күтіп тұрғанынан хабар беретіндей. Әділетті мемлекет құрып, біртұтас ұлт, бәрекелі қоғам қалыптастыруда сот жүйесіне жүктелген міндет ауқымды болары талассыз. Өйткені, қай мемлекетті алсақ та әділеттілік ұғымы сот жұмысымен үндес, мазмұндас. Жаһандық рейтингтерде мемлекеттегі әділеттіліктің өлшемі ретінде сот шешімдерінің заңдылығы, төреліктің туралығы басшылыққа алынатыны да сондықтан. Ал әділ шешім шығару үшін заңдағы қағидаларды халықаралық талаптармен үндестіре дамыту азық етеді. Ол үшін сот пен судьялардың кедергісіз, сыртқы ықпалсыз жұмыс істеуіне жағдай туғызу аса қажет.

Биылғы жолдаудағы бесінші бағдар «Заң және тәртіп» аталып, онда сот құрылымын жаңғыртуға айрықша мән берілген. Мемлекет басшысы елде заң үстемдігі орнауы үшін сот төрелігінің әділ атқарылуы керектігін үнемі ескертіп келеді. Ал сол әділдіктің басында судья тұрады. Ендеше, судьяларға қойылатын талап та бір мысқал төмендемек емес. Соған орай, Президент қазылар қауымын шұғыл түрде қайта іріктеп, жаңартып жасақтауды тапсырды. «Қазылар жоғары білікті, адал, сондай-ақ, жемқорлықтан таза болуы қажет. Ең алдымен, барлық судьялардың мәртебесін тегісізден жөн. Олар өзін жоғары тұрған әріптестеріне тәуелді болмауы керек» делі.

Жалпы, судья заң мен арды басшылыққа алып, шешім шығарарда тәуелсіз болуы керек. Ол үшін бұл жолдауда судьяларды қай сотта, қай сатыда қызмет еткеніне қарамай, заңды түрде

теңестіру мақсат етіліп отыр. Соның ішінде сот төрағасы лауазымын алып тастау туралы ұсыныс бүгін ғана көтеріліп отырған жоқ. Бұл мәселе бұрын да айтылған. Мәселен, екі судья ғана қызмет ететін аудандық соттарда бір судьяны ерекшелеп төраға тағайындау қолайсыз.

Сонымен қатар, сыртқы органдың сотқа ықпал етуіне тосқауыл қою түбегейлі шешілмек. Бұл бүгінгідей зайырлы мемлекет құрып, өркениетті елдер қатарына қосылуды мұрат еткен Қазақстан үшін өте маңызды. Осы ретте судьяларға әкімшілік қысым көрсететін амал-тәсілдің бәрін жою бойынша іс-шаралардың қабылдануы құптарлық.

Жолдауда судьялардың мәртебесін көтеріп, тәуелсіздігін нығайтумен бірге, олардың жауаптылығына қатысты да жоғары міндеттер жүктелгенін байқауға болады. Президенттің: «Судьялардың қызметіне араласуды шектей отырып, олардың заң бұзғаны үшін жауапкершілігін арттырамыз. Судьяның өрескел қателік жіберген және күшін жойған әрбір сот актісін Қазылар алқасы тексеруге тиіс» деген сөзі адам тағдырына қатысты үкім шығаратын судьяның қателікке жол бермеуі керектігін мензейді.

Жалпы, судья қателігінің алдын алу жайында жүргізілген жұмыстар аз емес. Бұл мәселе Жоғарғы Соттың да басты назарында тұр. Бірыңғай сот практикасын қалыптастыру, судьялардың сот актісін дайындаудағы жауаптылығын көтеруде бұған дейін атқарылған іс-шаралардың нәтижесі жоғары. Әсіресе, сот жұмысына қатысты туындаған мәселелерді өзара талқылау, семинар, дәрістер ұйымдастыру, Нормативтік құқықтық актілер әзірлеу, судьялар мен мамандардың біліктілігін көтеруге жағдай туғызудың қателікті болдырмауда көмегі көп. Ал жолдауда айтылғандай «Сот төрелігін атқару сапасы» бойынша судьяларды бағалау және жауапкершілікке тарту институтын түбегейлі қайта қарау бұл бағыттағы нәтижелерді одан да жақсартары деген ойдамыз.

Қазіргі уақытта Президенттің жолдауын талқылап, түсіндіру бойынша көптеген игі шаралар қолға алынуда. «Көптің қолы көкке жетеді», – деп бабаларымыз айтқандай, көптің көңілінен шыққан бұл жолдау да мемлекеттің дамуына, азаматтардың әл-ауқатының артуына қызмет етеді деп сенеміз.

Нұргүл БАТЫРХАН,
Жетісу аудандық №2 сотының судьясы,
АЛМАТЫ ҚАЛАСЫ

ПӘРМЕН

ЗАҢСЫЗ АЛЫНҒАН ЖЕР УЧАСКЕЛЕРІ МЕМЛЕКЕТКЕ ҚАЙТАРЫЛДЫ

Экономикалық ресурстарды заңсыз шоғырландыруға қарсы іс-қимыл мәселелері жөніндегі ведомствоаралық комиссия заңсыз берілген немесе нысаналы мақсаты бойынша пайдаланылмағанын жер учаскелерін қайтару бойынша жұмыс жүргізуде.

Комиссияның ресми өкілі Зейін Әліпбектің мәліметінше, жердің нысаналы мақсаты бойынша пайдаланылмағаны және олардың заңсыз берілгені үшін прокурорлар 109,5 мың гектар жер телімін қайтару бойынша қадағалау актілерін енгізді, оның 75 мың гектары қайтарылды.

Атап айтқанда, келесі жер учаскелері қайтарылды:

- Қостанай облысында аудандық жергілікті атқарушы орган Жер кодексінің бұза отырып, оған өкілеттігі болмаса да (облыстық деңгейдің ғана құзыреті) кадастрлық құны 12 млн теңге болатын 1 мың гектар жерді АҚ-ға берген. Бұдан бөлек, АҚ осы учаскеде жұмыс жүргізу барысында Су кодексінің 5-бабын бұзған (су объектілерін ұтымды пайдалану қағидалық бұза отырып «Кіші танат» көлін құрғатқан), осыған орай құны 140 млн АҚШ долларынан асатын 7 млн тоннадан астам кен өндіруге АҚ алған экологиялық рұқсаттың да күші жойылды;
- Екібастұзда кадастрлық құны 102

млн теңге болатын жалпы ауданы 15,3 мың гектар пайдаланылмаған жер учаскелері;

● Ақмола облысының Қосшы қаласында кадастрлық құны 600 млн теңгеден асатын 20 мың гектар жер учаскесі, ол 2005 жылы сауда-саттық рәсімдерін сақтамай, ЖШС-ның пайдасына заңды бұза отырып сатылған;

● Жамбыл облысының Сарысу ауданында кадастрлық құны 336 млн теңге болатын 60 мың гектар жер учаскесі қайтарылды. Жер жоба ұсынбастан ЖШС-ға заңсыз берілген;

● Алматы облысында кадастрлық құны 140 млн теңге болатын 16 мың гектар жерді мемлекетке қайтару туралы бес қадағалау актісі енгізілді. Мысалы, Қарасай ауданында ЖШС 2006 жылдан бері кадастрлық құны 64 млн теңге болатын 4 546 гектар ауыл шаруашылығы жерін пайдаланбаған. Бұл жерлердің бір бөлігі Іле-Алатау мемлекеттік ұлттық табиғи паркінің қорғалатын аймағында орналасқан, – деп қорытындылады Зейін Әліпбек.

Экономикалық ресурстарды заңсыз шоғырландыруға қарсы іс-қимыл мәселелері жөніндегі ведомствоаралық комиссия

БАЙҚАУҒА!

Айна жиырма жасында қалыңдық болу бақытын, жігіт сезімін білдірер ғажайып сәтті өз қиялында елестетуден жалықпайтын. Міне, көз талатын жерге дейін көлбей созылып шалқыған теңіздің жағасын ірілі-ұсақты толқын ұрып, бір шетте жақпар-жартастары арса-арса болып биік тау төне қарап, Айна болса асыл матадан тіккен ақ көйлегінің шілтерлі етегі желбіреп, тансаріде шық түсіп үлгерген көк шалғынды кешіп келе жатар еді. Әлдеқайдан ғажап әуен естіліп, бір кезде ақ боз ат сынды апақ бұлт арасынан пайда болған, өткір жанары қыз жүрегін шоқтай қарып өтетін тұлғалы да сымбатты жігіт бұны көтеріп алған күйі жер-әлемді жасандырған алуан түрлі гүлдер арасындағы айналасына майда-майда күміс шашқан субурқактың түбінде жүрек сөзін айтып, мұның қолына неке жүзігін салар еді. Айнаның қиялындағы жігіт романтик болатын.

Ал, Фарухтың үйленейік дегенді тым қарапайым, тіпті қарабайыр жеткізгенін көрмейсің бе? Кездесуге келген мезетінде қыздың аяқ астынан жалдайтын пәтер іздеп жатқанын білген жігіт тамағын кенеген:

— Айна, не ғой... өзің де сезіп жүрген шығарсың, сені... өзің де түсінесің ғой... саған үйленгім келеді... бірақ... тап қазір той жасайтын жағдайым жоқ. Егер қарсы болмасаң... мен тұратын үйге көшіп кел, бірге тұрайық, үй досымдікі, досым Ташкенде, әзірге келмеймін деді.

Осы сөздерді тебіренбей, толқымай-ақ айта салды. Е, мейлі. Қалай болса да жігіттің «саған үйленгім келеді» дегені жүрегін бұлж еткізгені рас. Жасы жиырма алтыға қараған шағында күйеуге шығуға да қарсы болмас еді. Тек жігіттің ұлты басқа екенін естігенде ауылдағы шешесі не дейді дегенді ойлады.

Фарухпен өзі жұмыс істейтін дәмханада танысқан, жігіт осы жерге жиі келетін, келетін де Айнаны көзімен іздейтін, тек бұған тапсырыс беретін, оның елжірей қарап қалатынын байқаған сайын Айнаның ішінен жылы толқын жүріп өтетін. Бірте-бірте сөздері жарасып, кездесе бастады. Мойнындағы қымбат алқаны да Фарух сыйлаған. Қасындағы құрбы қыздар асыл бұйымның әдемілігіне тамсанып, қызығып қарап қалғанда Айнаның кеудесін мақтаншы кернеген.

Бірақ, бәрі осылай тез болады, үш-ақ ай бұрын танысқан, 3-4 рет қыдырған жігітпен аз уақыттың ішінде бір шаңырақ астында табысам деп ойламаған. Әуелі төрт қыз болып тұрып жатқан пәтерден бір қыз елге кетем деп, тағы біреуі «туысым көшіп келді, сонда тұрамын» деп шығып кетті. Айна жүз елу мың теңгені бөліп төлеуге даяшы болып жұмыс істейтін екі қыздың шамасы келмейтін болғасын қастарына бірге тұратын қыз іздеп көрмек болды да, айналымға келмейтін тар, жиһазы ескі пәтерде өздерінің де қалғылары келмейтіндігі ұқты. Хабарландыру бойынша пәтер іздеп көріп еді, жұмысқа жақыны қымбат, арзаны қашықта болып шықты. Қасындағы пәтерші қыз заттарын жинап кетіп қалды, Айна да тезірек басқа пәтер табуы керек. Шешесі жастай үй тірлігіне жұмсап, шаруаға пісіріп тастаған қыз тазалықты жақсы көретін, осы жолы да ескі пәтерді жуып-тазалап, кілтін иесіне тапсырды. Фарух түн ішінде таксимен көшіріп әкетті. Ол данғарадай үйден түкпірдегі онаша бөлмені таңдап алды. Жігіт бірінші қабатта екен.

***

Екі қапталында кейбіреуі ақ, кейбірі қызыл кірпішті екі қабатты жеке үйлер қатар тізілген көк көшенің бір шеті әрі-бері көлік ағылған үлкен жолмен қиылысып, екінші шеті өзенге барып тіреледі. Өзеннің бергі жағындағы стадионға жүз қадам тиіп тұрған әдемі үйдің сұр түсті қақпасы да ерекше еңселі, есігінің қай тұста екенін айырып болмастай, тұтас құйылған. Айнаның бұл үйге келгеніне оншақты күн болды. Ауланың ішіне бірыңғай сарғыш тақтас төселген, бір шетінде гараж бар,

АДЕМІ ҚОЛШАТЫРЛАР

жуан бағандар екі қабатты үйдің кіреберісіне әжептәуір салтанат беріп тұр. Үйге сегіз қатар баспамен көтерілесің. Терезелері кең. Айнаға үй қатты ұнады, жарқырап тұр, қайда қараса да бір үйлесімді, әдемілікті көрді, кең үйге жететін ештеңе жоқ екен. Бәрінен бұрын тегін болғанын айтсайшы. Кафедегі жұмысынан шаршап жеткенде жаны қуанатын болды. Жердің бетіндегі жұмақ мекенін тапқандай болып, кей күндері жұмысқа барғысы келмейтін. Тып-тыныш. Ешкімнің даусын естімейсің, ешкім ауладағы орындыққа аяғымен шығып отырмайды, ешкім былш еткізіп түкірмейді. Бұл үйге тез бауыр басты. Төменгі қабаты үлкен кіреберістен, ас үй мен қонақбөлмеден, ал үстіңгі қабаты төрт бірдей жатын бөлмеден тұрады. «Өзімізге бір-бір жатын бөлме жетіп жатыр, қалғанын жалға берсек, мысалы әр бөлмені отыз мыңға жалдаса» деп ойлады Айна.

Осы үйде екі жастың бір-біріне құштар көңілдерімен байланған алаңсыз күндері басталды. Көп сыр көзбен айтылады. Фарух көп сөйлей бермейді. Бірақ, қолы ашық, екеуіне мол жететін азық әкеледі. Айнаның да көп айтатын әңгімесі жоқ. Қатар отырып ас ішсе, біреуі инстаграмды ақтарып, екіншісі футбол көреді. Ел ұйықтап жатқанда кетіп, таң ата келетін Фарух кейде біреулерден көкөністі көтерме бағамен алып, екінші біреуге сатып жіберіп пайда таптым деп келеді, көбіне күзетші болады. Кейде Айна түн ортасында қақпа сыртынан көліктің гүрілдегенін естесе, Фарухтың такси шақырып жұмысқа кетіп бара жатқанын біледі.

***

Күздің таңы ерініп атты. Жаймен бірқалыпты себелеген жаңбыр тамшылары қонған терезе әйнегінен көріп отыр, бір қолына қолшатыр ұстап, екінші қолымен чөмоданын сүйреген қыз көзімен такси іздейтін тәрізді. Үстіңдегі жұқа плащы да, аяқ киімі де қара екен, қызғылт, сарғыш, жасыл сияқты ашық түсті бояуларды араластырып үстіне төге салғандай көрінетін әдемі қолшатыр таң алдындағы көшенің келбетіне бөлек ажар бергендей. Қара «тойота» сырғып келіп қыздың тұсына тоқтады.

— Такси керек пе, қарындас?
— Иә, Нұрсәтке дейін қанша аласыз?
— Отырыңыз, келісеміз ғой.
Қыз ұяла күлімсіреді:
— Алты жүзге келісесіз бе?
— Сіздей сұлуы тегін апарса да болады, отырыңыз.

Қыз қолшатырын сілкіп жинап, таксистің қасына отырды.

Оның үстіне сепкен әзік жұпары

желпіп өтіп, бұның танауын қытықтап өтті. Уыздай болып бұлғиған екі бетінің ұшында жұқалтым қызғылтты бар, ажарлы-ақ екен. Қыздың бет-әлпетіне сұлулық беріп тұрған оның қалыңдау, ұзын қасы мен пісте мұрны секілді. Шашын бос жібере салған. Мойны мен иығы жұп-жұмыр, әсіресе көтеріліп тұрған кеудесі көз тарттады.

— Осы қыздар қолшатырды не үшін ұстайды?

Қыз таксистке таңырқай қарады. Сосын оның сөзін қалжыңы деп ұғып ақырын жымиды.

— Енді... көшеде су-су болып жаурап жүрмейміз ғой.

— Біз, мысалы, жүре береміз. Өне, ана жігіт те кетіп бара жатыр.

— Сіздерге болады, сіздер жігітсіздер. Ал қыздарға болмайды.

— Неге?

— Өйткені, бояуы езіліп кетеді.

— Е-е, олардың бүкіл сұлулығының күші бояуда демексіз ғой.

Қыз күліп жіберді. Ол күліп отырып, өзінің қай бағытта келе жатқанын аңғара алмағандай. Жігіт музыка даусын көтере түсті. «Мен шахзода, қулма, қулма кара, қозим сенга қозу менга кара...»

Бір кезде тас төбесінен бір қатты күш соғып өткендей болды, ар жағы есінде жоқ.

***

Айна көптен күткен демалысында үйді жақсылап тазаламаққа ынты-шынтымен кірісті, көптен әйел көкі тиемеген бе, бірталай қоқыс шықты. Бір аяғы былғандаған табуретка, үлкен ала сөмкелерге салынған иесіз ескі киімдер, ескі төсектер, екі литрлік банкілер, босаған гүл құмыралары орын алып, бөлмелердің сәнін бұзып тұр. «Бұларды қайда апарса болады?» деп ойлады да, гараж есіне түсті. Бұл заттарды лақтырып тастаса иесі іздеп жүрер, ал гаражда тұрса, сол жерден табады.

Айна құлағындағы музыкасына елтіген күйі шаршайтын емес. Гараж да ыбырсып кетіпті. Үйден шығарған керексіз заттарды орналастырмас бұрын бұрыштағы ескі қораптарды реттеп қайта жинап, бұрын су қорын жинақтап қою үшін алынаса да пайдаланымалы қалған пластик бөшкелерінің ішіне дейін тазалап шықты. Оның ішіндегі бірнеше қолшатырды көргенде таңғалғаны да бар. Үй иесінің әйелі сәңкөй шығар деп ойлады, қолшатырды аяқ киімі мен сөмкесінің түсіне қарай ала берсе керек, жиналмалысы керек пе, таяқ сияқтысы, камыстан, шілтерден жасалғаны керек пе... әдемі қолшатырлар.

Шағын бос қорапты есікке қарай лақтырып жібермекші еді, онысы

алысқа түспей, бергі жаққа қонжиды, аяғымен итере салмақ болды да, әуестік билеп ішін ашты. Оның ішіндегі тағы бір қорапшаны ашып ішегін тартты, қорапта алтын сақиналар, сырғалар, алқалар бар екен. Айнаның аузы ашылып қалды. Осынша алтынды гаражға сақтаған несі? Үй иесінің әйелі көшем деп асығып жүргенде алтын бұйымдарын қорапқа салып, артынан таппай қалған болды деген ой басына бірінші келді. Оны Айнаның коқысқа тастай жаздағанын көрмейсің бе?

Фарух кеште жұмыстан келген кезде үйдің тап-тұйнақтай болғанын бірден байқады.

— Жаным, бәрін жарқыратып қойыпсың ғой! Мына құмыраны қайдан алдың?

— Жоғарыдағы бөлмеден.

— Диванды мына бұрышқа қойған үйлесімді екен!

— Саған ұнай ма?

— Ұнағанда қандай! Жігіт сүйіктісіне әкелген тәттілерін ұсынып жатып, оны құшақтай алды. Демі күйдіріп барады. Оның тегеурінді құшағынан босап шыққан қыз жаңалығын айтқанша асық.

— Досыңнан сүйінші сұра! Мен оның әйелінің алтындарын тауып алдым.

Фарухтың қабағы көтерілді.

— Жөндеп айтшы, ештеңе түсінбедім.

— Үйді жинап болып қарасам, құр босқа тұрған керексіз заттар көп екен, сосын оны қайда қойсам екен дедім де, не болса да гаражға қояйын дедім. Онда барсам ол жак та шашылып жатыр, жинап жүріп, қаншама қоқыс шығардым. Содан бір қорапты бос қорап деп ойлап коқысқа тастай жаздадым, қарасам... іші толған алтын, қарашы!

Айна балаша маз болып қораптағыны әкеліп төсектің үстіне шаша салды. Жарқыраған алтын бұйымдар көздің жауын алады.

— Сен гаражда не істеп жүрсің? Қалай аштың? Фарухтың даусы өзгеріп естілді.

— Жинадым. Кілтін тауып алдым.

— Үйді жинасаң жетпей ме? Гаражда не шаруаң бар?

Жігіт аяқ астынан ашуға мініп, қою қастарының ортасы қосылған күйі қыздың білегінен қатты ұстап сілкілеп жіберді.

— Неменеге тіміскілеп жүрсің? Кім рұқсат берді саған?

Айна оның ашуынан қорқып кетті. Көз шаңағына жас жинала қалды.

— Қолымды ауырттың ғой, не болды сонша? Гаражға кірсе не болады екен? Айттып тұрған жоқпын ба, артық заттарды апардым деп. Шашылып

жатқан нәрсе көрсем шыдай алмаймын.

— Ендігәрі гаражға кіруші болма! Ұқтың ба? Гаражға кірме мүлдем.

Жігіт алтын сақиналарды көз ілеспес шапшаңдықпен жинап қорапқа салды.

«Өзінше болғаны несі, қолын қысып ауырттып жіберді ғой, дөрекі! Гаражға кірдің деп соншама ашуланып...». Айна көңілі түсіп, жабырқап әрі күні бойы үй жинап шаршағаны бар, өзіне тиген онаша бөлмеге кіріп ерте жатып қалды. Бір сағат өтпей Фарух есікті тықылдатты.

— Өкпелеп қалдың ба? Болды, ренжімеші, кешір, жай айтқаным ғой.

Қолымды ауырттың. Сенімен сөйлеспеймін.

Кешірші енді... Айнаш... Біреудің гаражы... жинап қайтесің... әрі шаршап қаларсың дегенім. Жаным, кешір... шай ішейік. Сен жақсы көретін қуырылған тауық қанаттарына тапсырыс бердім, тұршы.

— Мен ертеңнен бастап басқа пәтер іздеймін.

— Мені тастап па? Жоқ, олай демеші, қойшы, кетпейсің, осы үй жақсы емес пе, саған ұнай еді ғой, әрі... біз қосыламыз дедік қой. Ренжітсем кешірші. Кетпеші. Мені тастап қайда кетпексің?

Осы жолы шешіле сөйлеген сөздердің күдіретінен бөлменің есігі ашылып кетті. Сол күні үйдің іші ысып

кеткендей болды Айнаға. Сол күні терезеден түскен айдың сәулесі де ерекше жарық болатын.

***

Бір күні кеште жұмыстан келгенде Фарух орнынан тұрмай қойды. Бетін әрі бұрып бүркеніп жатып алған күйі қозғалмады. Қасына келген Айна «ана жаққа бар, мазамды алма» деп қуалай берді. Арада екі күн өткен кеште Айна төмен қарап тамағын жеп отырған Фарухтың бетінің қатты тырналғанын көріп қалшып қатып қалды. Екі-үш қатар түскен сызықты тырнақ ізі екені көрініп тұр. Кей жерінің тыртығы жазыла бастапты.

— Неменеге қарайсың сонша?

— Бетіңе не болған?

— Жай... бір жынды клиент...

— Тырнаған ба, немене? Ақша бермеу үшін бе?

Фарух осы кезде ашуға мінді. Қолындағы қасығын есік жаққа лақтырып жіберді.

— Баршы ана жаққа! Есікті сыртынан жауып кет, — деген ызғарлы дауыстан Айнаның тұла-бойы тонып кеткендей болды.

Одан бері де күндер өтті. Байқайды, бастапқыдай емес, қыз бен жігіттің екеуінің де бір-біріне деген алып-ұшқан сезімі суып бастағандай. Тіпті, бұрынғыдай бір-бірін көргенде қуанбайтынды шығарды, бір-бірінің қасына жақындауға да ынтықпайтындай ма... Айнаға қасындағы адам өзі танығанынан бөлек адам сияқты көріне беретін болған ба... Алғаш танысқан кездері жайдары мінезді сияқты көрініп еді, жоқ, оның қабағы көбіне қатыңқы жүреді. Ал қоқыс жәшігінен бір шетіне қан жұғып, умаждалып жатқан жібек шарфты көргенде бойынан бір діріл жүріп өткендей болды. Әйелдің шарфы қайдан жүр дегенді ойлағанда бір жағы қызғаныш билегендей.

***

Айнаның бұдан бойын аулақ ұстай бастағанын байқағалы көңілі тыншымайды. Бастапқыда мұның махаббатына ол да құштар көңілмен жауап беретін. Ол да бұны жақсы көретіндей еді. Ашық-жарқын қазақ қызы жанары жарқырап жымияғанда мұның кеудесін бір көңілді күй билейтін. Ол және өзбектің күйкылжып төгілген бойы еріксіз үйіріп әкетер көңілді әуеніне ұқсайтын. Жалдайтын пәтер іздеп жатқанын білген бойда өзі тұрып жатқан үйге шақырғанда ішінен бас тартпаса екен, келіссе екен деп тілеп тұрған, қыз келісті.

Жадыра ШАМУРАТОВА

(Жалғасы бар)

ЗАҢ газеті

Редакторлар кеңесінің төрағасы — директор
Досымбек ӨТЕҒАЛИЕВ

Бас редактор **Айнұр СЕМБАЕВА**
Бас редактордың орынбасары **Шолпан ҚАРАЕВА**

Нөмірдің кезекші редакторы **Ерлік КЕБЕКБАЙ**

Меншік иесі:
«ЗАҢ» МЕДИА-КОРПОРАЦИЯ»
ЖАУАПҚЕРШІЛІГІ ШЕКТЕУЛІ СЕРІКТЕСТІГІ

МЕНШІКТІ ТІЛШІЛЕР:

Нұр-Сұлтан Айша Құрманғали
8 707 851 91 13.
Алматы Нұрбол Әлдібаев
8 701 357 66 84.
Ақтөбе Жансая Есмағанбетова
8 705 398 62 83.
Атырау Боранбай Ғалиев
8 775 543 03 80.
Маңғыстау Жазира Әбіл
8 702 514 54 44.
Қызылорда Гүлбану Мақажан
8 701 697 39 86.
Түркістан Сейітхан Құлмаханбетов
8 707 721 19 59.
Облысы Шадияр Мекенбайұлы
87757335665

Батыс Нұрлыбек
Қазақстан Рахманов
Облысы 8 707 177 80 70.

РЕДАКЦИЯНЫҢ МЕКЕНЖАЙЫ:

050012, Алматы қаласы,
Х.Досмухамедұлы көшесі
68 «б»-үй.
Қабылдау бөлмесі:
292-43-43, 8 708 929 9874, zangazet.kz

E-mail: zanreklamaastana@mail.ru

«Заң газеті» аптасына 2 рет —
сейсенбі, жұма күндері жарық көреді.
Жеке таралым 5527 дана
Апталық таралым 11 054 дана

Тапсырыс №138 Индекс 65921

Газет Қазақстан Республикасы бойынша таралады

Газетіміздің электронды нұсқасын ZANMEDIA.KZ сайтынан оқи аласыздар.

Газет бетіндегі жарияланымдардың позициясы мен фактілері үшін редакция жауап бермейді.

Жарнама мен хабарландырулардың мазмұнына жарнама беруші жауапты. Жарнама берушінің жіберген қателігіне байланысты талал-тілектер хабарландыру жарияланған күннен бастап екі ай мерзім ішінде қабылданады.

Газетті есепке қою туралы №16297-Г куәлікті 2017 жылғы 12 қаңтарда Қазақстан Республикасының Ақпарат және коммуникация министрлігі берген.

Газеттің терімі мен бет қаттау жұмыстары «Заң» Медиа-корпорация» ЖШС компьютерлік орталығында жасалды. Алматы облысы, Іле ауданы, Өтеген батыр ауылы, Сейфуллин көшесі, 2«б», «Принт плюс» ЖШС баспаханасында басылып шығарылды. Тел.: факс: 8 (727) 51-78-27, 8 (727) 51-78-31